

libera

Raportti

JOULUKUU 2021

ANDERS ADLERCREUTZ

JANNE JUUSELA

BJÖRN WAHLROOS

Kolme piristys- ruisketta Suomelle

pääomat · verot · työllisyys

Maailmantalous elpyy,
Suomen talous laahaa

© 2021 Libera-säätiö
Liberan julkaisusarja
Joulukuu 2021

Ajatuspaja Libera
Sepänkatu 9, 00150 Helsinki
www.libera.fi

Kannen kuva: Billion Photos / Shutterstock
Valokuvat: Unsplash
Julkaisija: Libera-säätiö
Paino: Star Offset Oy, Helsinki
Taitto: Lea-Maija Laitinen, www.leamaija.works

ISBN 978-952-280-083-1, nidottu
ISBN 978-952-280-084-8, pdf

Sisällys

Esipuhe	7
Urheilujuhlan tuntua.....	11
Rakenneuudistukset vai avokätinen velanotto?.....	12
Epäseksikäs kriisitunnelma	15
Veroreformit ja talouskasvu	16
Nykyhallituksen perintö.....	19
Murtumaa hoidetaan sideharsolla.....	21
Verouudistuksilla vauhtia Suomen talouteen	25
Ansiotulojen verotusta on kevennettävä	26
Yritysverotus	29
Verotuksen ennustettavuus ja oikeusturva.....	40
Työtä tekijälle.....	47
Kansainvälinen vertailu	50
Yleissitovuus ja paikallisen sopimisen paradoksi.....	51
Paikallisen sopimisen pelikenttä.....	52

ESIPUHE

KULUNEET 21 kuukautta ovat olleet monella tavalla raskaat. Koronakriisi ja sen torjunta ovat rajoittaneet yhteiskuntaa ja perusvapauksiamme ennennäkemättömällä tavalla. Elinkeinovapaus on ollut voimakkaasti rajoitettuna, aivan erityisesti palveluiden osalta.

Vuodenvaihteessa 2021 rokotekattavuus on vihdoin lähellä ja valoa näkyy tunnelin päässä. Nyt onkin aika alkaa hahmotella tapoja, joilla Suomen jo vauhtiin päässyt mutta lyhyeksi ennustettu orastava talouskasvu saadaan ohjattua kestävämmälle uralle.

Maan hallitukselta ei tunnu löytyvän keinoja pitää talouskasvua yllä koronakuopasta ylös ponnistamisen jälkeen. Vaikka olemme lähellä suhdannehuippua, talouden pönkittämiseen otettiin miljarditolkulla velkaa tänä vuonna ja sama jatkuu 2022. Velkaa otetaan siitä yksinkertaisesta syystä, että yhteiskunnan pyrittäminen ei nykyisillä rakenteellisilla rajoitteilla onnistu verorahoilla, vaikka maassa on maailman kuudenneksi korkein kokonaisveroaste. Velkaa ei kuitenkaan voi ottaa loputtomiin ja se myös tuppaa kertyessään kallistumaan.

Vaikka kasvun odotetaankin hiipuvan, juuri tällä hetkellä taloudessa on useita positiivisia trendejä, joiden varaan voisi rakentaa huomattavasti kunnianhimoisempaa talouskehitystä. Esimerkiksi Elinkeinoelämän keskusliiton investointiennuste näyttää melko lupaavalta vuodelle 2022. Pääomien tuottavuus ja investointihoukuttelevuus pitää kuitenkin saada pysyvästi korkealle tasolle ja työmarkkinat joustaviksi, jotta seuraavan laskun kohdalla emme ole taas kerran polvillamme ja jotta emme elä nousukaudellakin velaksi.

Suomen talous tarvitsee merkittäviä ja rohkeita uudistuksia hukatun reilun vuosikymmenen jälkeen. Koronakriisi on ollut tragedia ja disruption, mutta sen voi nähdä myös tilaisuutena uudistua. Liian hyvä kriisi hukattavaksi siis.

Näin ollen Ajatuspaja Liberan kolmiosainen raportti esittää rakenteellisia uudistuksia verotukseen ja työmarkkinoille.

Ensimmäisessä osassa Sampo-konsernin ja UPM:n hallitusten puheenjohtaja Björn Wahlroos pohtii keinoja hyvinvointivaltion säilyttämiseksi. Tämä vaatii sitä, että ihmiset työllistyvät tässä maassa tuottaviin

töihin. Tätä taas edesauttaa se, että maahan halutaan sijoittaa pääomia. Yhteisö- ja resurssiverotuksen on oltava kilpailukykyistä, ja pääomatulo-, varallisuus-, lahja- ja perintöverotuksen kannustavaa.

Toisessa osassa Boreniuksen johtava veroasiantuntija Janne Juusela esittää kattavan ja yksityiskohtaisen listauksen tarpeellisista verouudistuksista, joilla saamme vahvistettua ja ylläpidettyä talouskasvua tulevaisuudessa. Juusela perkaa läpi niin ansiotulo-, yritys-, osinko- ja pääomatulo-, kuin perintö- ja lahja-verotuksenkin. Myös syksyllä päätetty maastapoistumisvero pääsee suurennuslasin alle.

Viimeisessä osassa Ruotsalaisen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Anders Adlercreutz kirjoittaa työelämän tarvitsemista reformeista. Mallia näihin kysymyksiin olisi saatavilla oikeastaan kaikista muista Pohjoismaista. Työmarkkinajärjestöjen uhkakuvien maalailusta huolimatta verrokkimaissamme Ruotsissa ja Tanskassa on muun muassa sallimalla paikallinen sopiminen saatu aikaan sekä Suomea korkeammat palkat että merkittävästi korkeampi työllisyysaste. Nykymallinen työmarkkinajärjestelmämme ei kykene ylläpitämään hyvinvointivaltion tarvitsemaa työllisyyttä, joten pelottelun ja jarruttamisen sijaan on aika joko uudistua tai alkaa purkamaan hyvinvointivaltion palveluja. Kolmatta vaihtoehtoa ei ole.

Ajatuspaja Libera haluaa kiittää nimekästä kirjoittajakaartiamme tämän tärkeän aihepiirin kattavasti käsittelystä ja rohkeiden reformien esittämisestä. Perustavanlaatuisen muutoksen aloittaminen on vaikeaa ja muutosvastarinta kovaa. Mutta mikäli haluamme jatkossakin rahoittaa hyvinvointivaltion, sille ei ole vaihtoehtoja.

TERO LUNDSTEDT

Sisältöjohtaja

BJÖRN WAHLROOS

Urheilujuhlan tuntua

Lehtien taloussivut ovat jälleen alkaneet täyttyä hyvistä uutisista. Pörssiyhtiöiden osavuosikatsausten myönteiset tulevaisuuden arviot ohjaavat kurssoja ylöspäin ja samalla arviot maan talouden lähiaikojen näkymistä muuttuvat yhä optimistisemmiksi. Ultra-keveän rahapolitiikan viimein herättämien inflaatio-odotusten ja suurten julkisten meno-ohjelmien siivittämänä kansainvälinen talous on kiihtynyt yli viiden prosentin vuosikasvuun ja imee Suomea mukaansa postkoronaaliseen noususuhdanteeseen.

PANDEMIAN TALOUDELLISET vauriot näyttävät siksi jäävän pelättyä pienemmiksi ja korjaantuvan pääasiassa tämän vuoden kuluessa. Suomen kansantaloudelle povataan kolmen prosentin kasvua mikä, olkoonkin että se kalpenee niin Yhdysvaltojen kuin useimpien Euroopan maiden rinnalla, palauttaa elintasomme koronaa edeltävälle tasolle.

Kasvanut kokonaiskysyntä on jopa tuottanut työvoimapulaa. Kyselytutkimusten mukaan ammattityövoiman puute on elinkeinoelämässä noussut tärkeimmäksi myynnin kasvun esteeksi. Ainakin rakentamisessa, jossa pandemia on vaikeuttanut ulkomaisen työvoiman käyttöä, tilanne on ollut ilmeisen vaikea. Siksi tuntuu yllättävältä, että maassa on Tilastokeskuksen mukaan 275 000 työtöntä ja lisäksi vielä toistasataatuhatta piilotyötöntä.

Työmarkkinoillamme on ilmeinen ja huomattava kohtaanto-ongelma.

Suuret alueelliset erot talouskasvussa ja avokätinen sosiaaliturva ovat jopa johtaneet toimipisteiden sulkemisiin esimerkiksi ravintola-alalla. Hampurilaisravintoloiden palkat häviävät kilpailussa sosiaaliturvalle.

Vaikka työvoimasta on paikoittain pulaa, työttömyysaste on kuitenkin jämähtänyt kahdeksan prosentin tienoille ja 2,5 miljoonaa työllistä elättää tänään yli 5,5 miljoonan väestöä.

Ikääntymisen myötä tuo suhdeluku tulee tulevaisuudessa väistämättä edelleen heikentymään. Pitkään hallitusten tavoitelistan yläpäässä ollut työllisyysaste, joka vuoden 2016 Kiky- ja eläkeratkaisujen jälkeen lähti loivaan nousuun, otti vuonna 2020 takapakkia, eikä toivottua 75 prosenttia tultane saavuttamaan tälläkään hallituskaudella. Sekin olisi vielä 4–6 prosenttia alhaisempi kuin Ruotsin ja Tanskan työllisyysaste.

Viime aikojen myönteisiä talouslukuja tarkasteltaessa on siksi hyvä pitää mielessä talouden suurempi kuva. Se on nimittäin huomattavasti synkempi kuin mitä nuo luvut antavat ymmärtää. Työn tuottavuuden kasvu on jäänyt kilpailijamaista selvästi jälkeen, mikä on merkinnyt sitä, että suomalaisten elintaso ei ole noussut yli kymmeneen vuoteen.

Tilastokeskuksen mukaan inflaatiolla korjattu bruttokansantuote henkeä kohden oli vuoden 2020 lopulla itse asiassa hieman matalampi kuin mitä se oli vuonna 2008. Eikä se johtunut koronasta. Finanssikriisiä edeltänyttä tasoa ei edellisenäkään vuonna tavoitettu. Takanamme on menetetty vuosikymmen.

Tämä on tietenkin hyvin vakavaa. Mitään vastaavaa ei taloushistoriasamme ole aiemmin tapahtunut; ei vaikka lamat, sodat ja sotakorvaukset otetaan mukaan tarkasteluun. Riitta Hjerppen mukaan Suomen BKT supistui vuosina 1938–1940 noin 10 prosenttia, mutta sotaa edeltänyt taso saavutettiin kovalla jälleenrakennuksella vuonna 1946. Viisikymmentä vuotta myöhemmin, 1990-luvun suuressa lamassa kansantuote laski puolestaan kolmen vuoden aikana yhteensä 13 prosenttia, mutta lamaa edeltänyt taso saavutettiin jo vuonna 1996.

Rakenneuudistukset vai avokätinen velanotto?

KREIKKALAISESSA MYTOLOGIASSA Troijan kuninkaan tytär Cassandra oli saanut kuvankauniilta ihailijaltaan Apolloilta, lääketieteeseen, taiteen ja totuuden jumalalta, ennustamisen lahjan. Kun hän hienosta lahjastaan huolimatta joutui torjutuksi, Apollo lisäsi katkerana siihen kirouksen: vaikka Cassandra näkisi edelleen tulevaisuuden, kukaan ei tulisi koskaan

uskomaan hänen ennustuksiaan. Kun hän sitten Troijan sodassa varoitti isäänsä ja hänen alamaisiaan ”lahjoja tuovista kreikkalaisista”, häntä ei kuunneltu.

Kymmenen vuotta kaupunkia piirittäneet joukot näyttivät vetäytyneen ja jättäneen jälkeensä vain valtavan puuhevoson, joka varoituksesta huolimatta tuotiin kaupungin torille. Yöllä sen sisältä astui esiin Odysseuksen johtama pieni sotajoukko, joka avasi valtaajille kaupungin portit. Troija tuhottiin ja Cassandra itse joutui kreikkalaisten sotapäällikön Agamemnonin jalkavaimoksi ja lopulta hänen kanssaan tapetuksi.

Ilmiötä, jossa ilmeisen perusteltua varoitusta tai ennustusta ei uskota, kutsutaan nykyään Cassandran syndroomaksi. Viimeisen kymmenen vuoden aikana tällaisia Cassandroja on Suomessa ollut monia.

Elinkeinoelämän ”ikuisten valittajien” kuoroon on liittynyt ekonomisteja useasta tutkimuslaitoksesta, Suomen Pankkia ja sen eläkkeellä olevia johtajia myöten. Maan taloudellisesta alisuoriutumisesta huolestuneina he ovat peräänkuuluttaneet rakenteellisia uudistuksia: joustavampia työmarkkinoita, kannustavampaa sosiaaliturvaa, viisaampaa verotusta, kovempaa kilpailua ja paikallista sopimista.

Varoitukset ja suositukset tuntuvat kuitenkin pääasiassa kaikkuneet kuuroille korville. Kataisen ja Sipilän hallitukset eivät pystyneet tekemään merkittäviä talousuudistuksia; Rinteen/Marinin hallitus ei ole niitä edes halunnut tehdä.

Monta vuotta sitten, työeläkejärjestelmää uudistettaessa olettamana oli, että BKT kasvaisi vuosittain keskimäärin noin 3 prosenttia. Se ei selvästikään enää ole realistinen luku. Jos sen sijaan lähtökohdaksi valitaan EU-maiden viime kymmenen vuoden keskimääräinen reaalin talouskasvu, 1,8 prosenttia, kymmenen menetettyä vuotta on maksanut Suomelle vajaan viidenneksen kansantuotteesta.

Se tarkoittaa, että elintasomme on runsaat 40 miljardia euroa matalampi kuin mitä se olisi ollut, jos olisimme pysyneet edes EU:n tahdissa. Runsaat 40 miljardia on lähes 8 000 euroa vuodessa jokaista suomalaista kohti ja suunnilleen saman verran kuin mitä valtio kerää vuosittain veroja ja veroluontoisia maksuja; kaksi kertaa enemmän kuin mitä se käyttää sosiaali- ja terveysmenoihin, opetukseen ja kulttuuriin yhteensä.

Alueellista kehitystä tarkastellessa kuva muuttuu vieläkin raadollisemmaksi. Vaatimaton talouskasvu on keskittynyt suurimpiin kaupunkeihin ja varsinkin Helsingin seudulle, muun maan taantuessa. Työttömyysasteet ovat korkeimpia idässä ja pohjoisessa sekä taantuvilla teollisuuspaikkakunnilla, missä kaksinumeroiset prosenttiluvut ovat sääntö eikä poikkeus. Toki on niitäkin, jopa palkansaajien tutkimuslaitoksessa, jotka

näkevät tämän kehityksen vain jatkuvana sopeutumisenä Nokian jälkeiseen aikaan. Heille tehtaiden sulkemiset ja kylmilleen jäävät talot ovat osa välttämätöntä ”luovaa tuhoa”. Tuhoa ei tietenkään voi kiistää, mutta sen luovuudesta ollaan varmasti taantuvilla alueilla hieman eri mieltä. Siellä kysytään, miksi suomalaisia paperikoneita suljetaan, kun teknisesti samantasoisia saksalaiskoneita on yhä tuotannossa?

Euroopan entisestä huippusuorittajasta näyttää tulleen häntäpään valvoja. EU:ssa Suomea hitaampaa talouskasvua ennustetaan vain Alan-komaille. Tärkein syy tähän on se, että Suomeen ei 2010-luvulla investoitu ja siksi maahan ei syntynyt läheskään riittävästi uusia työpaikkoja. Paljon puhuttu työn tuottavuus ei nimittäin nouse ilman investointeja. Investointeja taas ei tule, elleivät ne ole kannattavia ja se vuorostaan edellyttää kilpailukykyisiä tuotanto- ja logistiikkakustannuksia, verotusta ja säätelystä.

Kaiken lisäksi viime vuosikymmenen suurimmat investoinnit tehtiin hyvin pääomavaltaiseen teollisuuteen kuten Äänekosken sellutehtaan ja Olkiluodon kolmanteen ydinvoimalaan, työvoimavaltaisempien palvelualojen kasvun jäädessä selvästi verrokkimaista jälkeen. Uuden sellutehtaan rakentaminen nosti hetkellisesti investoinnit poistoja korkeammaksi, mutta muuten Suomen kone- ja laitekanta on tähän vuoteen saakka jatkanut supistumistaan suurten teollisuusyhtiöiden kohdistaessa paremman tuoton toivossa enenevässä määrin investointejaan ulkomaille.

Suomi on siksi edelleen näivettymässä. Erityisen huolestuttavaa on se, että vaikka tutkimus- ja tuotekehitysmenoissa on viime aikoina ollut kasvua, niiden nykyinen vuositaso, runsaat 3 miljardia euroa, on nimelisarvonakin edelleen vain kaksi kolmasosaa parhaiden Nokia-vuosien tasosta. Jotta olisi toivoa siitä, että tehty tuho olisi luovaa, tulisi tutkimusinvestointien määrän olla selvästi suurempi.

Ikävä kyllä tulevaisuuskaan ei näytä kovin paljon valoisammalta. Vaikka investoinneissa on juuri nyt kasvua, taso jää edelleen naapuri- maista huomattavasti jälkeen. Ja vaikka suuri sellutehdasinvestointi Kemiin tulee taas nostamaan investoinnit hetkeksi poistoja suuremmiksi, on hyvä muistaa, että molemmat Metsäliiton suuret tehdashankkeet, kuten myös Turkuun nouseva Bayerin uusi ehkäisyvalmistetehdas, ovat korvaavia investointeja, joiden edestä on saanut väistyä vanha, pienempi ja tehottomampi laitos.

Suuria, maan tuotantorakennetta uudistavia ja uusia teollisia työpaikkoja luovia investointeja ei ole nähty lähes kahteen vuosikymmeneen. Akkumateriaaliteollisuudessa on ehkä toivoa paremmasta, mutta se on

vielä huomattavan epävarmaa. Kotimaista tuotantokapasiteettia on sen sijaan leikattu kovalla kädellä niin konepaja-, kemian kuin metsäteollisuudessa. Kuluneen vuoden aikana ilmoitettiin kolmen suuren tuotantolaitoksen, Kaipolan, Veitsiluodon ja Naantalın jalostamon sulkemisesta.

Metsäteollisuuden nykyisen investointitrendin jatkumisesta ei myöskään ole suurta toivoa, koska alan kasvua rajoittaa raaka-aineen saavuus ja Suomen metsät ovat käytännössä jo täydessä käytössä. Paperin kysynnän väheneminen on lisäksi johtanut jalostusasteen laskuun, joka melko varmasti sekin tulee jatkumaan.

Yllättävää kyllä maassa ei kuitenkaan vallitse kriisitunnelma. Monen Välimeren maan tavoin näytämme oppineen elämään talouden alisuoriutumisen kanssa. Siinä meillä on tukena ollut perinteisesti hyvin hoidettu julkinen talous. Mutta koronapandemian myötä myös hyvästä julkisesta varainhoidosta on jouduttu luopumaan.

Julkisyhteisöjen EDP-velka, joka kuvaa EU:n jäsenmaiden julkisen talouden velkaantumista, nousi tämän vuoden alussa yli 70 prosenttiin kansantuotteesta. Se on edelleen euromaiden keskiarvoa alempi, mutta noin kaksinkertainen Ruotsiin ja Tanskaan nähden ja niin ikään kaksi kertaa enemmän kuin mitä se oli vuonna 2008.

Vuoden 2021 aikana valtio otti yli 11 miljardia euroa uutta velkaa, minkä päälle tulee muun julkishallinnon pari-kolme miljardia. Tämän lisäksi Suomi sitoutui EU:n 750 miljardin euron ”elvytyspakettiin”, josta se lähivuosina tulee saamaan 2,6 miljardia. Suomalaisten välillistä velkaa paketti kasvattaa kuitenkin 6,6 miljardilla. Ensi vuonna valtion velanottoa kaavaillaan supistettavaksi 7 miljardiin, mutta koko julkisen sektorin velanotto yltäneen kymmeneen miljardiin, mikä oli koronaa edeltänyt ennätystaso. Talouden alisuoriutumista on perinteisten kriisimaiden tapaan alettu pysyvästi paikata avokätisellä velanotolla.

Epäseksikäs kriisitunnelma

SYITÄ SIIHEN, että Cassandraja ei haluta kuunnella on monia. Heikon talousmenestyksen vähättelystä on mediassa tullut maan tapa. Huoli ilmastomuutoksesta on vallannut poliittisen debatin näyttämön ja siihen verrattuna taloudelliset vastoinkäymiset näyttävät pieniltä. Punavihreässä liikkeessä on lisäksi monia, jotka kyseenalaistavat talouskasvun merkityksen ja puhuvat ekologisesti kestävämmästä agendasta.

Samalla maailmalla ylösnousemuksen kokenut velkaantumiseen vähättelevästi suhtautuva uusvanha talousteoria on rantautunut Suomeen – ja jopa Saksaan. Berliinin velkaa vastustava kanta on pitkään pitänyt

EU:n kaidalla tiellä, mutta nyt siltä ollaan, nousevan federalismin siivittämänä, ilmeisen pysyvästi poikkeamassa. Matalat korot ovat nekin tärkeä syy siihen, että kriisitunnelman lietsominen ei Suomessa enää ole poliittisesti houkuttelevaa.

Sauli Niinistön muutettua Mäntyniemeen kansan rakastamia Mauno Koiviston koulukunnan pessimistejä ei valtioneuvoston linnan käytäviltä ole ollut helppoa löytää. Kaiken lisäksi pohjoismaisessakin mittakaavassa avokätinen työttömyys- ja muu sosiaaliturvamme on johtanut siihen, että talouden vastoinikäymiset eivät entiseen tapaan näy tavallisen äänes-täjän lompakossa. Ne tuottavat vain entistä suurempia julkisen talouden alijäämiä.

Tärkein syy perusteettomaan optimismiin tai välinpitämättömyyteen lienee kuitenkin pelko siitä, että vaaditut toimenpiteet tosiasiaassa merkit-sisivät ”hyvinvointiyhteiskunnan” alasajoa, tai vähintäänkin sen lopun alkua. Suomeen ei haluta uutta Thatcheria. Vaikka Sailaksen leikkausli-sat auttoivat nostamaan maan 1990-luvun laman kourista uuteen nou-suun, niiden jättämät arvet ovat vieläkin nähtävissä – ainakin monien yhteiskuntatieteilijöiden mielestä.

Iiro Viinaseen henkilöityvä myytti 1990-luvun sosiaalipolitiikan epäonnistumisesta elää vahvana vanhemmissa vasemmistopiireissä ja on sieltä yliopistojemme välityksellä kulkeutunut nuorempaan tutkija-kuntaan. Hidas kasvu, jopa näivettyminen, on heille se pienempi paha, varsinkin jos myös ekologiset näkökohdat huomioidaan.

Tässä on pitkälti kyse samasta tutkija- ja poliitikkojoukosta, joka ”uus-liberalistisen talouspolitiikan” suuruuden vuosina runsas vuosikymmen sitten kritisoivat taloustieteilijöitä vaihtoehdottomuudesta. Taloudelli-nen kasvu ja kilpailu oli heidän mielestään saanut liian keskeisen sijan yhteiskunnallisessa keskustelussa. Budjettitasapainolle, veronalennuk-sille ja säätelyn purulle oli löydettävä vaihtoehtoja. Tänäpäin heidän omat suosituksensa uhkuvat vaihtoehdottomuutta. Ammattiyhdistysliikkeen tuella saavutettujen etujen dogmi on tehnyt taloudellisten rakenteiden uudistamisen hyvin vaikeaksi, lähes mahdottomaksi, vaikka vähänkin pidemmällä aikavälillä näin tuotettaisiin paljon enemmän hyvinvointia jaettavaksi.

Veroreformit ja talouskasvu

NYKYISELLE MENOLLE löytyy kuitenkin vaihtoehtoja, jopa testattuja sellaisia. Äärivaihtoehtoista, sanokaamme Singaporesta, Dubaista ja Venezuelasta, ei ole vaikea valita suosikkinsa, mutta muitakin on. Minua

on usein ihmetyttänyt se, että Ruotsi poistui suomalaispoliitikkojen seurantalialta suunnilleen samaan aikaan kun maa itse 1990-luvulla näytti ymmärtävän, että sen on muutettava kurssiaan. Koko 1960- ja 1970-luvun ajan läntinen naapurimme oli näyttänyt omille sosiaalidemokraateillemme tietä.

Vaikka suhde voimakkaasti kansainvälisesti suuntautuneen pääministeri Olof Palmen aikana hieman viilenikin, Ruotsin esimerkillä oli Suomessa painoarvoa aina siihen saakka, kunnes korkeat verot ja avokäytin sosiaaliturva käänsivät länsinaapurin menestystarinan tuskallisen hitaaksi kasvuksi. 1970-luvulta lähtien ja aina finanssikriisiin saakka Ruotsin talouskasvu jäi Suomesta jälkeen keskimäärin prosenttiyksikön verran vuodessa.

Hidas talouskasvu, varakkaiden ruotsalaisten maastamuutto ja varsinkin 1990-luvun alussa voimakkaasti kasvanut työttömyys johtivat kuitenkin uudelleenarviointiin, joihin on syytä kiinnittää huomiota kahdesta syystä. Ensinnäkin niitä ei Suomessa tunneta erityisen hyvin. Toiseksi ne näyttävät perustavalla tavalla parantaneen maan taloudellista suorituskyyä. Ne eivät ole tehneet Ruotsista Pohjolan Taiwania eivätkä ne ole kaivaneet maata kansankodin jalkojen alta: Fredrik Reinfeldtistä ei tekemälläkään saa Ruotsin Thatcheria. Aasian tiikereihin (Hongkongille, Singaporelle, Etelä-Korealle ja Taiwanille) nähden Ruotsin viime vuosikymmenten talouskasvu on siksi ollut vaatimatonta parin prosentin keskimääräistä vuosivauhtia. Mutta Suomen nollakasvuun verrattaessa ero on silmiinpistävä.

Keskustelu talouspolitiikan suunnasta alkoi Ruotsin sosiaalidemokraattisessa puolueessa jo 1980-luvulla, silloisen valtiovarainministerin Kjell-Olof Feldtin ottaessa voimakkaasti kantaa tuhoisan progressiivista tuloverotusta vastaan. Hänen perinnökseen lasketaan se, että puolue tuon vuosikymmenen lopulla luopui tiukoista tulonjakopoliittisista tavoitteistaan ja ryhtyi uudelleen korostamaan taloudellisen kasvun merkitystä. Pari vuotta myöhemmin alkanut lama teki sen välttämättömäksi.

Hallitusten vaihtumisesta huolimatta Ruotsi on siitä lähtien pysynyt valitsemallaan tiellä, joskin poliittinen ja varsinkin sosiaalidemokraattinen retoriikka on tehnyt paljon sen eteen, että sitä ei helposti huomattaisi. Maan poliittista lähihistoriaa dominoi nimittäin paradoksi. Ingmar Carlssonin, Göran Perssonin ja Stefan Löfvenin johtamat sosialidemokraattiset hallitukset toteuttivat vuosina 1994–2006, sekä vuodesta 2014 tähän päivään saakka verouudistuksia, joilla ajettiin varsinkin elinkeinoelämän ja sen omistajien taloudellisia etuja. Reinfeldtin oikeistohallitukset taas kasvattivat vuosina 2006–2014 hyvin määrätietoisesti työn

tarjontaa keventämällä varsinkin pienituloisten palkansaajien verotusta.

Hyvin vähälle huomiolle on jäänyt, että Göran Perssonin hallitus toisena virkavuotenaan 1997 poisti varallisuusveron kaikkein varakkaimmilta ruotsalaisilta. Verovapauden edellytyksenä oli työpaikka ja vähintään kymmenen prosentin omistus merkittävässä yhtiössä. Idea ei ilmeisesti ollut Perssonin oma, vaan hän joutui nielemään ratkaisun hänen sukunimikaimansa uhattua muuttaa maasta ja siten siirtää H&M:n omistus ulkomaille. Mutta ajattelutapa muuttui.

Kun Perssonin hallitus seitsemän vuotta myöhemmin esitti perintö- ja lahjaveron poistamista, jopa vasemmistoliitto asettui esityksen taakse. Näin Ruotsin eduskunta pystyi tekemään ainutlaatuisen yksimielisen päätöksen. 1970-luvun aikana arviolta 40 000 varakasta ruotsalaista oli muuttanut Britanniaan. Vuosituhannen vaihteessa monet heistä suunnittelivat jo paluuta.

Verouudistuksistaan huolimatta Persson hävisi vuoden 2006 vaalit paikallisen kokoomuspuolueen, keskustan, kristillisten ja liberaalien muodostamalle Allianssille. Valtaan noussut Fredrik Reinfeldtin oikeistohallitus julkisti valtiovarainministerinsä Anders Borgin suulla työlinjaa, arbetslinjen. Talouspolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi nostettiin työn tarjonnan kasvattaminen verotuksen ja sosiaalipolitiikan keinoin.

Sosiaalidemokraattien aloittamaa työttömyysturvan uudistamista jatkettiin samalla kun verouudistusten keskeiseksi elementiksi nousi työtulovähennyksen nostaminen. Viidellä ansiotuloverotuksen kevennyksellään Reinfeldtin hallitukset pienensivät merkittävästi kannustinloukkuja ja madalsivat näin työelämään palaamisen kynnystä. Samalla Reinfeldt poisti myös varallisuusveron kaikilta niiltä, joita Perssonin poikkeussääntö ei ollut koskenut.

Sosiaalidemokraattien palattua vuonna 2014 vasemmistoliiton ja vihreiden tuella valtaan Ruotsissa oli paljon puhetta verotuksen kiristämisestä. Suomen lailla siellä haluttiin panostaa koulutukseen, tutkimukseen ja tuotekehittelyyn. Melko vahvana jatkunut talouskasvu teki sen kuitenkin mahdolliseksi ilman merkittäviä muutoksia verotukseen, joille todennäköisesti ei edes olisi löytynyt eduskunnassa riittävää tukea. Kiristysten sijaan valtiovarainministeri Magdalena Andersson myöntyi, suomalaiskollegansa Jutta Urpilaisen tapaan, yhteisöveron alennukseen. Säilyttääkseen eduskuntaenemmistönsä Löfvenin hallitus joutui myös vuonna 2019 keskipuolueiden vaatimuksesta poistamaan vuodesta 1995 voimassa olleen lisäveron, värnskatten.

Kyse ei itse asiassa ollut erillisestä verosta vaan nimestä, jonka silloinen valtiovarainministeri Göran Persson oli antanut valtion tuloveron

progression kiristykselle. Yli 689 000 kruunua vuodessa ansainneet ruotsalaiset olivat joutuneet maksamaan tuon summan ylittävistä tuloistaan 25 prosenttia valtion veroa.

Vuoden 2020 tammikuun alusta Ruotsin valtionverotuksessa on siksi enää vain yksi veroluokka, 20 prosenttia. Koska työtulovähennys Borgin uudistusten jälkeen on huomattava, Ruotsin tuloverotus on edelleen progressiivista, eikä kyse siten ole varsinaisesta tasaverosta. Valtion tuloverotuksen korkein marginaaliveroaste on kuitenkin nyt 20 prosenttia. Kun maakunta- ja kunnallisvero on Ruotsissa yleensä noin 30 prosenttia (Tukholmassa 29,82) korkein marginaaliveroaste on yleensä hieman päälle 50 prosenttia. Suomessa se on 6–10 prosenttiyksikköä korkeampi. Ruotsissa valtion tuloveroa maksaa nykyään vain runsaat miljoona palkansaajaa, 10 prosenttia väestöstä.

Viime 25 vuoden aikana Ruotsin verouudistukset ovat tarjonneet vastauksia kolmeen ekonomistien usein esittämään huoleen verotuksen vaikutuksista taloudelliseen kasvuun. Kasvattamalla työtulovähennystä on helpotettu työn, myös matalapalkkaisen työn, vastaanottamista. Poistamalla varallisuus-, lahja- ja perintöverot on puolestaan kannustettu perheyriyksiä omistajia ja sijoittajia pysymään Ruotsissa. Samalla pääomatuloverotus, toisin kuin Suomessa, on säilynyt käytännössä muuttumattomana kolmessakymmenessä prosentissa.

Leikkaamalla korkeimpia marginaaliveroasteita Ruotsi on myös vienyt maaliin Kjell-Olof Feldtin yli kolmekymmentä vuotta sitten julkilausuman tavoitteen siitä, että puolet palkasta tulisi aina jäädä verovelvollisen käteen.

Etsiessämme selityksiä Ruotsin Suomea paremmalle taloudelliselle suoritukselle verouudistusten merkitys on huomattava. Ruotsissa tehdään enemmän töitä – työllisyysaste on siellä viime vuosikymmenen aikana ollut 6–9 prosenttiyksikköä korkeampi – koska se kannattaa. Siellä on myös huomattavasti enemmän suuria perheyriyksiä, private equity-rahastoja ja teknologiayriyksiä. Suomesta poiketen ruotsalaiskapitalistit ovat jääneet kotimaahansa, jotkut heistä ovat jopa muuttaneet takaisin, ja sijoittaneet varojaan ruotsalaisiin yrityksiin.

Nykyhallituksen perintö

SANNA MARININ hallitus tulee jättämään jälkeensä monta talouden haastetta. Ilmeisin niistä on valtiontalouden alijäämä, joka suurten menolisäysten ja kutistuvien verotulojen myötä on kasvanut ennätys-suureksi. Koska verotulojen kasvattaminen tuloverotusta kiristämällä

ei enää ole mahdollista, lähes ainoaksi realistiseksi tasapainottamisen välineeksi jää lyhyellä aikavälillä menojen leikkaukset. Se ei kuitenkaan tule riittämään.

Pidemmällä aikavälillä julkisen talouden kuntoon saattaminen edellyttää myös viime kahtatoista vuotta huomattavasti nopeampaa talouskasvua. Se on mahdollista saavuttaa vain uudistamalla työmarkkinoita, sosiaaliturvaa ja verotuksen rakennetta. Siinä jopa Ruotsi kelpaa esimerkiksi.

Parempiakin esimerkkejä maailmalta tietenkin löytyisi. En ole valinnut Ruotsia verrokiksi siksi, että pitäisin sitä mitenkään ihailtavana tai esimerkillisenä. Jos Euroopasta haluaa löytää esimerkin maasta, joka kasvuhakuisella talouspolitiikallaan on merkittävästi parantanut kansalaistensa elintasoja, on katsottava kauemmas länteen, Irlantiin.

Syy Ruotsin valintaan on yksinkertaisesti se, että maa on elinkeinorakenteeltaan Suomen kaltainen pohjoismainen demokratia, hyvinvointivaltion hyvine ja huonoine puolineen. Se ei ole mikään ihannemaa sen enempää valtiojohtoisuuden määrätietoisille puolustajille kuin kapitalisteillekaan. Ruotsalaisilla on suuria ongelmia perus- ja lukiokoulutuksensa laadun ylläpitämisessä samalla kuin ylenpalttinen säätely, huonosti hallittu maahanmuutto ja verotuksen yleinen taso vuosittain leikkaa useita prosenttia kymmenyksistä, ellei jopa prosentteja, taloudellisesta kasvusta ja ylläpitää korkeahkoa työttömyyttä.

Ruotsi näyttää kuitenkin löytäneen eräänlaisen keskitien; kompromissin tulojen kasvattamisen ja niiden uudelleen jakamisen välillä. Maa kelpaa siksi esimerkiksi siitä, että pohjoismainen yhteiskuntamalli on säilytettävissä kunhan – ja vain jos – kannamme huolta taloudestamme. Se taas edellyttää sitä, että kansalaiset työllistyvät ja tekevät tuottavaa työtä, mitä vuorostaan suuresti edesauttaa se, että maahan halutaan sijoittaa pääomia. Investointien saamiseksi yhteisö- ja resurssiverotuksen on oltava kilpailukykyistä. Haitaksi ei myöskään ole se, että pääomatulo-, varallisuus-, lahja- ja perintöverotus on sellaista, että pääomien omistajat haluavat jäädä maahan ja sijoittaa siihen. Ruotsista ei tässä suhteessa voi puhua maailmanluokan menestystarinana, mutta jotenkin johdetun puolustustaistelun seurauksena se on sentään yltänyt torjuntavoittoon, joka Suomelta, olympiakullan tavoin, on kahdentoista vuoden ajan jäänyt saavuttamatta.

Urheilu tarjoaa muutenkin kiinnostavan analogian. Kun Suomen joukkue elokuun toisella viikolla palasi takaisin Tokion kisoista, Helsingin Sanomat muistutti meitä siitä, että mitalisaalis oli kaksinkertaistunut Riosta, yhdestä pronssista kahteen: ”Kokonaisuudessaan suomalaiset urheilivat

pirteästi, vaikka mitalisaalet jäi laihaksi”. Kisoissa muut suuret pohjoismaat olivat mitalitilastoissa sijoilla 20, 23 ja 25. Suomi oli sijalla 85 (joka oli viimeinen jakamaton sija) ja Islanti jäi mitalittomana jaetulle 94. sijalle. Hesarin kommentteja lukiessa on vaikea olla ajattelematta lehden talousuutisointia, jossa kasvu tuntuu alati olevan ”piristymässä” ja on joka tapauksessa huomattavasti nopeampaa kuin vuosi sitten. Sekä urheilussa että taloudessa on ilmeisesti vaikea myöntää, että asiat ovat menneet pieleen.

Murtumaa hoidetaan sideharsolla

YHDYSVALTAIN PRESIDENTTI Harry S. Truman asetti aikoinaan ystävälleen Fred Canfililtä saamansa pienen kyltin, jossa luki ”The Buck Stops Here” ovaalin työhuoneensa kirjoituspöydälle. Alkuperäinen kyltti on nykyään Trumanin presidentillisessä kirjastossa Independence, Missourissa, mutta sieltä se on ollut lainassa ainakin Jimmy Carterille ja siitä on tehty kopioita myöhemmillekin presidenteille. Lause on amerikkalainen sanonta, joka tarkoittaa sitä, että ”täältä kapulaa ei voi enää siirtää eteenpäin”; päätös on tehtävä.

Mikäli Trumanin aikalaisella Urho Kekkosella olisi presidenttinä ollut käytössään jokin vastaava kyltti se olisi viimeistään uuden perustuslain tultua vuonna 2000 voimaan pitänyt siirtää Kansallismuseoon. Kirjoituspöytä, jolla se olisi muistuttanut viranhaltijaa taloudellisten päätösten tekemisen välttämättömyydestä ei nimittäin sen jälkeen enää ollut helppo löytää. Presidentille talouspäätökset eivät kuulu eikä pääministeri saa tehdä itsenäisiä päätöksiä merkittävässä kysymyksissä. Primus inter paresina hän vain johtaa valtioneuvoston kollegiota. Ei siksi ole ihme, jos tärkeät päätökset ovat jääneet tekemättä ja kansallinen hätätila, toisin kuin paljon pienemmän kriisin puhjetessa vuonna 1975, julistamatta. Kapula on vain siirtynyt eteenpäin, perustuslaillisesti.

Michael Lewis – joka on tullut tutuksi Wall Streetiin hyvin kriittisesti suhtautuvista kirjoistaan Liar’s Poker, The Big Short ja Flash Boys – kirjoitti vuonna 2018 teoksen The Fifth Risk. Tuo viides riski on sitä, että poliittiset päättäjät tottuvat reagoimaan pidemmän aikavälin haasteisiin lyhyen aikavälin ratkaisuilla.

Murtunutta nilkkaa hoidetaan ikään kuin sideharsolla ja kipulääkkeillä. Ja kun pikakuurit ja suhdanteen kääntymisen saavat pahimmat oireet kuriin, innovatiiviset ratkaisut jäävät löytämättä, Yhteiskunnalliset päättäjät ja äänestäjät eivät siksi koskaan opi ymmärtämään, miten talouden rakenneongelmat olisivat ratkaistavissa.

Saamme harva se päivä lehtien mielipidesivuilla lukea eri alojen

ammattilaisten esittämiä arvioita oman alansa resurssien riittämättömyydestä ja tulevaisuuden kasvavista tarpeista. He ovat yleensä hyvää tarkoittavia ihmisiä ja melko varmasti oikealla asialla. Koulutukseen, perusterveydenhuoltoon, lasten- ja vanhustenhoitoon sekä erikoissairaanhoidon ja moneen muuhun asiaan pitäisi saada lisää resursseja. Ongelmana on vain se, että julkisia varoja ei enää ole jaettavana. Itse asiassa elämme jo nyt huomattavasti yli varojemme. Noin joka viides valtion käyttämä euro on lainattu.

Ilman huomattavasti nopeutuvaa kansantalouden kasvua toiveet merkittävästi suurempien resurssien kohdistamisesta tärkeisiin julkisiin palveluihin voi unohtaa. Tiedämme myös kokemuksesta, että aliresoiduissa ja pääasiassa volyymiohjatuissa hallinnollisissa järjestelmissä ensimmäisenä kärsii laatu. Hoitojonot pitenevät, koulumatkat ja oppilasryhmät kasvavat ja yhä harvempi kallis farmakologinen erikoishoito on enää kansalaisten ulottuvilla. Heikkenevä palvelujen laatu johtaa vuorostaan vaihtoehtojen ja yleensä yksityisesti tuotettujen hyvinvointipalvelujen tarjonnan kasvuun niin kotimaassa kuin ulkomailla tuotettuna. Julkisten palvelujen laadun heikkeneminen kasvattaa eriarvoisuutta ja johtaa tietenkin viime kädessä myös lisääntyvään maasta muuttoon. Tuloksena on noidankehä, jossa laskevat verotulot tekevät julkisen talouden tasapainottamisen entistäkin vaikeammaksi. Jossain vaiheessa tuosta kehästä on murtauduttava ulos.

VALTIONTALOUS TÄYTYY saada takaisin ylijäämäiseksi. Alijäämät ovat siinä pisteessä, että pelkät leikkaukset eivät enää riitä. Pidemmällä aikavälillä julkisen talouden tasapainoon päästään ainoastaan huomattavasti nopeamman talouskasvun oloissa. Se vaatii uudistuksia työmarkkinoihin, sosiaaliturvaan ja verotuksen rakenteeseen

Rakenteellinen työttömyysasteemme on tiputettava Pohjoismaiselle tasolle. Ruotsi ja Tanska rahoittavat omat hyvinvointipalvelunsa 4–6 % korkeammalla työllisyysasteella, jonka tulee olla meidänkin tavoitteemme pidemmällä aikavälillä

Työmarkkinoiden kohtaanto-ongelma vaatii ratkaisuja. Suuret alueelliset erot talouskasvussa ja avokätinen sosiaaliturva ovat johtaneet jopa toimipisteiden sulkemisiin, kun palkat saattavat usein jopa hävitä kilpailussa sosiaaliturvalle

Työeläkejärjestelmämme ei ole kestävällä pohjalla. Se perustuu olettamalle, että bruttokansantuote kasvaa vuosittain keskimäärin noin 3 prosenttia. Ilman suuria muutoksia tämä ei ole realistinen luku. Ongelma ainoastaan pahenee ajan kanssa

Ruotsin viimeisten 15 vuoden aikana toteuttamat reformit osoittavat potentiaaliset vaikutukset Pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa. Myös meillä tulee helpottaa työn vastaanottamista, kannustaa omistajia ja sijoittajia pysymään maassa, sekä parantaa työnteon miellekkyyttä leikkaamalla marginaaliveroasteita

Hyvinvointivaltio on säilytettävissä vain, jos ihmiset työllistyvät tuottaviin töihin. Suomen tulee houkutella ulkomaisia sijoituksia. Yhteisö- ja resurssiverotuksen on oltava kilpailukykyistä, ja pääomatulo-, varallisuus-, lahja- ja perintöverotuksen kannustavaa. Kuten muissakin maissa, vaurastuminen tulisi nähdä normaalina ja tavoiteltavana, ei rangaistavana asiana. Tämä edesauttaisi vauraiden ihmisten tänne tuloa ja jäämistä, sekä yleisesti menestys-hakuisempaa ilmapiiriä.

JANNE JUUSELA

Vero- uudistuksilla vauhtia Suomen talouteen

Talouskasvu ja työpaikat syntyvät yrityksissä. Menestyvät yritykset haluavat kasvaa, työllistää ja investoida. Samalla ne myös turvaavat hyvinvointivaltion verotulot, sillä yritykset, työntekijät ja yritysten omistajat maksavat veroja ja veronluontoisia maksuja monissa eri muodoissa.

VALTIOVALLAN TÄRKEÄNÄ tehtävänä on vahvistaa talouskasvun edellytyksiä ja luoda yrityksille mahdollisimman otolliset puitteet menestyvän yritystoiminnan harjoittamiselle. Kilpailukykyinen toimintaympäristö koostuu lukuisista tekijöistä, kuten esim. infrastruktuuri, osaavan työvoiman saatavuus, yleinen kustannustaso, julkisen hallinnon ja oikeuslaitoksen toimivuus. Verotus on yksi keskeinen yritysten toimintaympäristöön vaikuttava tekijä. Kilpailukykyisen verojärjestelmän merkitys

korostuu globaalissa ja digitalisoituvassa maailmantaloudessa: Suomeen on saatava lisää ulkomaisia investointeja ja meidän on kyettävä pitämään Suomessa toimivat yritykset jatkossakin täällä.

Suomessa on välttämätöntä tehdä rakenteellisia uudistuksia, jotka tukevat talouskasvua ja työllisyyttä. Tässä artikkelissa esitetään ehdotuksia verotuksen uudistamiseksi siten, että verojärjestelmä mahdollisimman tehokkaasti tukisi ja kannustaisi tekemään työtä, yrittämään, työllistämään, omistamaan ja investoimaan Suomessa¹.

Ansiotulojen verotusta on kevennettävä

SUOMESSA VEROTUKSEN taso on kansainvälisesti vertaillen ankaralla tasolla. Vuonna 2019 Suomen kokonaisveroaste suhteessa bruttokansantuotteeseen oli 42,2 %, kun OECD-maiden keskiarvo oli 33,8 %. Erityisen ankaraa on työn tekemiseen kohdentuva verotus².

Suomessa ansiotulojen verotus on kansainvälisesti vertaillen ennätysmäisen ankaraa. Erityisen ankaraa on verotuksen progressio eli lisätuloihin kohdistuva verotus (rajaveroaste). Veronmaksajain Keskusliiton kansainvälisen palkkaverovertailun³ mukaan matalapalkkaisten (vuosipalkka 29.200 euroa) tuloveroprosentti 22,8 on Suomessa eurooppalaisten vertailumaiden keskitasoa. Verotus kiristyy nopeasti palkansaajan tulojen noustessa. Keskipalkkaisen (vuosipalkka 45.000 euroa vuodessa) suomalaisen tuloveroprosentti on 31,1, mikä on 2,8 prosenttiyksikköä korkeampi kuin Euroopan vertailumaissa keskimäärin. Suurituloisen (vuosipalkka 146.000 euroa vuodessa) palkansaajan tuloveroprosentti on 48,2. Se on 7,4 prosenttiyksikköä korkeampi kuin Euroopan vertailumaisa keskimäärin. Suurituloisten veroprosentti on Suomessa kolmanneksi ankarin eurooppalaisten vertailumaiden ryhmässä. Edellä ovat vain Belgia ja Italia.

Ansiotuloverotuksen progressio muodostuu varsin ankaraksi jo pieni- ja keskituloisilla palkansaajilla. Keskituloisen palkansaajan (vuosipalkka 45.000 euroa vuodessa) työntekijän rajaveroaste on Suomessa 47,9 %, kun

1 Tulevaisuudessa kestäväan kehitykseen ohjaavien ympäristöverojen ja erilaisten haittaverojen merkitys tulee entisestään korostumaan. Suomen tulee edetä ympäristöverojen käytössä samassa linjassa muiden EU-maiden kanssa.

2 Työhön kohdistuvia veroja ovat työntekijälle määrättävät verot ja veronluontoiset maksut sekä työnantajan maksettavaksi määrättävät sivukulut.

3 Ks. Veronmaksajain Keskusliitto ry, Kansainvälinen palkkaverovertailu 10.12. 2020. Vertailussa on mukana 18 maata: Alankomaat, Belgia, Britannia, Espanja, Irlanti, Italia, Itävalta, Norja, Ranska, Ruotsi, Saksa, Suomi, Sveitsi, Tanska, Viro, Australia, Kanada ja Yhdysvallat.

se esimerkiksi Ruotsissa on 33,5 %, Norjassa 34,4 % ja Virossa 21,3 %. Suurituloisten palkansaajien (vuosipalkka 146.000 euroa) marginaaliveroprosentti on 57,8. Se on 10,5 prosenttiyksikköä korkeampi kuin Euroopan vertailumaiden keskiarvo. Suurituloisten rajaveroaste on Suomessa toiseksi ankarin eurooppalaisten vertailumaiden ryhmässä. Edellä on ainoastaan Belgia.

Ansiotuloverotukseen liittyy erityyppisiä ongelmia erilaisilla tulotasoilla. Pienituloisten ansiotuloverotus ei ole kansainvälisesti vertaillen erityisen ankaraa, mutta merkittäväksi ongelmaksi muodostuu verotuksen ja sosiaaliturvan yhteensovittaminen. Koska veronalaiset tulot saattavat johtaa tukien vähentymiseen, voi työntekoon kohdentua tosiasiallisesti hyvinkin ankarat taloudelliset seuraamukset. Pahimmillaan työnteko tai sen lisääminen voi johtaa kokonaistulojen vähentymiseen. Vero- ja sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisessa tulisi työllisyyden tukemiseksi päästä sellaiseen lopputulokseen, että työnteko on aina ja kaikissa olosuhteissa taloudellisesti kannattavaa.⁴

Ankara progressio aiheuttaa jo varsin matalista tulotasoista alkaen merkittäviä kannustinongelmia. Kun lisätyönteko johtaa entistä ankarampaan verotukseen, kasvaa työnteolle vaihtoehtoisen, verovapaan toiminnan (vapaa-aika) suhteellinen houkuttelevuus.

Esimerkkejä progression vaikutuksesta palkansaajan käteen jääviin tuloihin⁵:

PALKANSAAJA 1: vuositulo 25.000 euroa. 1.000 euron palkankorotuksesta jää käteen 600 euroa.

PALKANSAAJA 2: vuositulo 34.000 euroa. 1.000 euron palkankorotuksesta jää käteen 518 euroa.

PALKANSAAJA 3: vuositulo 60.000 euroa. 1.000 euron palkankorotuksesta jää käteen 482 euroa.

PALKANSAAJA 4: vuositulo 91.000 euroa. 1.000 euron palkankorotuksesta jää käteen 392 euroa.

⁴ Valtiovarainministeriö asetti 24.8.2021 työryhmän selvittämään negatiivisen tuloveron käyttöönottoa. Työryhmän toimikausi päättyy 30.6.2022.

⁵ Janne Kalluinen, Veronmaksajain Taloustaito 5.7.2021

Työnantajan sivukulut 1.000 euron palkankorotuksesta ovat noin 300 euroa eli työnantajan kokonaiskustannus palkankorotuksesta on noin 1.300 euroa. Suomen taloudellinen menestyminen perustuu pitkälti korkeaan koulutustasoon, osaamiseen ja tiedon hyödyntämiseen. Ankara veroprogressio vähentää kannustinta kouluttautumiseen ja lisäkouluttautumiseen. Kouluttautuminen voidaan nähdä yksilön tekemänä investointina, josta saatava tuotto on korkeampi ansiotaso tulevaisuudessa. Ankara progressiivinen verotus vähentää investoinnin tuottoa, mikä vuorostaan vähentää kannustinta investoinnin tekemiselle.

Koulutetusta työvoimasta kilpaillaan kansainvälisesti ja korkeasti koulutettujen suomalaisten maastamuutto onkin lisääntynyt vuosi vuodelta.⁶ Kilpailijamaita ankarammalla verotuksella on väistämättä vaikutusta asuinpaikan valintaan. Vastaavasti ulkomaalaisten korkeakoulutettujen näkökulmasta Suomi ei näyttäydy verotuksen osalta houkuttelevana työskentelymaana.

Ansiotulojen ankara verotus heikentää kotitalouksien ostovoimaa ja vaikeuttaa palkansaajien mahdollisuuksia vaurastua ja kerryttää varoja esimerkiksi arvopaperisäästämiseen. Suomalaiset kotitaloudet kuuluvat läntisen Euroopan vertailussa vähävaraisimpien kotitalouksien joukkoon. Esimerkiksi keskivertoruotsalaisen rahoitusvarallisuus on kaksi kertaa suurempi kuin keskivertosuomalaisen. Ankara progressio kohdentuu juuri sellaiseen lisätyöhön – esimerkiksi ylitöistä saataviin korvauksiin tai sivutoimen palkkaan – josta ansaittuja varoja voisi käyttää pitkäjänteiseen arvopaperisäästämiseen.

Kansainvälisten yritysten avaintoimintojen sijoittautumiseen vaikuttaa merkittävästi yritysverotuksen taso ja erityispiirteet. Avaintoiminnot työllistävät yleensä ensisijaisesti korkeakoulutettuja ja korkeapalkkaisia johtajia ja asiantuntijoita. Tällöin myös ansiotulon verotuksella on vaikutusta siihen, miten kilpailukykyisenä valtiota voidaan pitää sijaintipaikkana.

Pelkistetysti kansainvälisen johtajan tai asiantuntijan palkkaaminen edellyttää, että hänelle maksetaan palkkaa, josta verojen jälkeen käteen jäävä nettopalkka on kansainvälisesti vertaillen kilpailukykyisellä tasolla (ostovoima sijaintimaassa huomioon ottaen). Mitä korkeampi ansiotulojen verotus maassa on, sitä kalliimmaksi konsernille tulee sijoittaa sinne avaintoimintojaan.

6 Ks. Valtiovarainministeriö, Yritysverotuksen asiantuntijatyöryhmän raportti -12/M 2017 s. 115.

MUUTOSEHDOTUS: Keskipitkällä aikavälillä ansiotuloverotusta alennetaan kaikissa tuloluokissa siten, että ansiotulon rajave-roaste ei ylitä millään tulotasolla 50 prosenttia.⁷ Välittömänä toimenpiteenä ansiotuloverotusta alennetaan kautta linjan yhdellä prosenttiyksiköllä.⁸

Yritysverotus

Yritysverotus kilpailukykyiselle tasolle

Yritysverotuksen vaikutus investointeihin ja konsernien avaintoimintojen sijoittautumiseen

Tutkimusten mukaan yritysverotuksella on vaikutusta yritysten päätöksiin investoinneista.⁹ Mitä ankarampi on investoinnin tuotosta maksettava yhteisövero, sitä korkeammaksi muodostuu investoinnin veroja edeltävä tuottovaatimus. Näin ollen yritys saattaa jättää investoimatta sellaisiin hankkeisiin, jotka olisivat ilman yhteisöveroa, tai matalammalla yhteisöverolla, kannattavia.

Yritysverotus vaikuttaa Suomeen suuntautuviin suoriin sijoituksiin, sillä se voidaan ottaa konkreettisenä tekijänä huomioon investointien kannattavuuslaskelmissa. Yritysverotuksen rooli korostuu Suomen kaltaisessa pienessä ja syrjäisessä avotaloudessa, jossa kansainvälisten sijoitusten suhteellinen merkitys on isompi kuin suurten sisämarkkinoiden talouksissa.

Yritysverotuksella on vaikutusta myös kansainvälisten yritysten avaintoimintojen sijoittautumiseen. Suomen taloudellisen menestymisen näkökulmasta olisi tärkeää, että kansainvälisesti toimivat yritykset – niin suomalaiset kuin ulkomaiset konsernit – sijoittaisivat mahdollisimman

⁷ Valtiovarainministeriön verotyöryhmä ehdotti vuonna 2017 ansiotulon verotuksen progression lieventämistä. Työryhmän mukaan keskipitkällä aikavälillä tulisi pyrkiä siihen, että ansiotulon rajavero ei ylittäisi millään tulotasolla 50 prosenttia. Välittömästi toteutettavana toimenpiteenä työryhmä ehdotti rajaveron olennaista alentamista tuloalueella 82 000–128 000 euroa, jolla rajavero oli kaikkein korkein, lähes 60 prosenttia. Ks. VM 2017 s. 115–116.

⁸ Yhden prosenttiyksikön veronalennuksesta aiheutusi staattisilla laskelmilla noin miljardin euron verotuottojen menetykset. Lähde EK. Ansiotulojen verotuksen keventäminen parantaa työntekijöiden ostovoimaa ja vähentää paineita suuriin palkankorotuksiin, jotka ovat ongelmallisia teollisuuden kansainvälisen kilpailukyvyn kannalta.

⁹ Ks. VM 2017 s. 22.

paljon avaintoimintojaan Suomeen. Yritysten avaintoimintoja ovat erityisesti pääkonttoritoiminnot (johto), tutkimus- ja kehitystoiminnot (t&k) sekä aineettoman omaisuuden (IPR) omistaminen ja hallinnointi.

Avaintoiminnot ovat tärkeitä, koska ne ovat yleensä konsernien suurinta lisäarvoa tuottavia toimintoja ja niiden yhteyteen sijoitetaan usein myös muita toimintoja, kuten valmistusta ja myyntiä. Kansainvälisten yritysten avaintoimintojen ympärille muodostuu myös usein kumppanuus- ja alihankintayritysten verkostoja, jotka tukevat sijaintivaltionsa kasvua ja työllisyyttä.

Kansainvälisten yritysten avaintoiminnot tuottavat sijaintimailleen myös merkittävästi verotuloja. Kansainvälisen siirtohinnoittelun periaatteiden mukaan merkittävää lisäarvoa tuottaville ja liiketoiminnan riskejä kantaville avaintoiminnoille on kohdennettava merkittävä osuus konsernin maailmanlaajuisesta verotettavasta tulosta. Tämä tarkoittaa sitä, että kansainväliset konsernit maksavat yleensä suurimmat yritysverot niihin maihin, joissa niiden avaintoiminnot sijaitsevat.¹⁰

Suomen yritysverojärjestelmän kansainvälinen kilpailukyky

Yritysverotuksen tosiasiallinen taso (efektiivinen veroaste) muodostuu veropohjasta eli verotettavan tulon määrittämisestä ja veropohjaan sovellettavasta nimellisestä yhteisöverokannasta. Yritysverotuksen tosiasiallisen tason kansainvälinen vertailu ei ole yksiselitteistä, sillä verotettavan tulon (veropohjan) määrittämisen yksityiskohdat eroavat merkittävästi eri maissa.¹¹

Suomessa tehtiin vuonna 2014 merkittävä yhteisöverokannan alennus. Tuolloin verokantaa alennettiin 24,5 prosentista 20 prosenttiin. Vuonna 2014 Suomen 20 prosentin yhteisöverokanta oli kansainvälisesti varsin kilpailukykyinen. Tuolloin EU-maiden yhteisöverokantojen keskiarvo oli 22,4 prosenttia. Ruotsissa yhteisöverokanta oli 22, Tanskassa 24,5 ja Norjassa 27 prosenttia. Vuonna 2021 Suomen yhteisöverokannan kilpailukyky on heikentynyt: EU:n keskiarvo on alentunut 20,71 prosenttiin. Ruotsi on alentanut verokantansa 21,4, Tanska 22 ja Norja 22 prosenttiin.¹²

¹⁰ Mikäli OECD:ssä ja EU:ssa vireillä olevat hankkeet globaalista minimiverosta ja ns. digiverosta tulevat toteutumaan, konsernien avaintoimintojen sijaintimaille kohdentuva osuus konsernin kokonaisveroista tulisi jossain määrin vähentymään.

¹¹ Veropohjissa on eroja mm. veronalaisen tulon ja vähennyskelpoisen menon määrittämisessä, korkojen vähentämismahdollisuuksissa, käyttöomaisuudesta tehtävien poistojen suuruudessa ja vahvistettujen tappioiden hyödyntämismahdollisuuksissa.

¹² KPMG: Corporate tax rates for 2011-2021.

Suomessa yritysverotuksen veropohja on poikkeuksellisen laaja, sillä meillä ei ole juurikaan käytössä erityisiä verohuojennuksia. Laaja veropohja yhdistettynä kilpailukykyä menettäneeseen yhteisöverokantaan tarkoittaa sitä, että Suomen yritysverotuksen tosiasiallinen veroaste ei ole kansainvälisesti kilpailukykyisellä tasolla.¹³

Yhteisöverokannan alentaminen olisi tehokas ja läpinäkyvä toimenpide yritysverotuksen kansainvälisen kilpailukyvyn parantamiseksi.¹⁴ Joka tapauksessa – ja varsinkin jos yhteisöverokantaa ei haluta alentaa – tulisi verojärjestelmässä toteuttaa teknisluontoisia uudistuksia, joilla yritysverotuksemme saatettaisiin kilpailukykyiselle tasolle suhteessa tärkeimpiin verrokkimaihin.

Ehdotukset yritysverotuksen uudistamiseksi

Tehokas investointikannustin T&K-toiminnalle

Talousskasvun kannalta avainasemassa ovat investoinnit tutkimus- ja kehitystoimintaan. Tärkeässä asemassa ovat muun muassa innovaatiot ympäristöteknologian alalla. OECD-maissa on laajasti käytössä t&k-toimintaan kohdennettuja erityisiä verohuojennuksia, ja kansainvälisten tutkimusten mukaan verohuojennukset lisäävät t&k-investointeja.¹⁵

Suomessa oli vuosina 2013–2014 voimassa tiukkarajainen ja määrältään suppea t&k-huojennus. Vuonna 2021 otettiin käyttöön vastaavantyyppinen t&k-huojennus verovuosille 2021–2025. Lain soveltamisedellytysten täyttyessä yritys saa tehdä verotuksessaan 50 prosentin lisävähennyksen lain määritelmän täyttävän tutkimusorganisaation las-kuttamista alihankintamenoista, jotka perustuvat yrityksen ja tutkimusorganisaation t&k-yhteistyöhön. Hallitus päätti syyskuussa 2021 nostaa lisävähennyksen 150 prosenttiin vuosille 2022–2027.

Huojennus ei koske kaikkia t&k-menoja, vaan ainoastaan menoja, jotka syntyvät yhteistyöstä tutkimusorganisaation kanssa. Lisävähennyksen enimmäismäärä on ainoastaan 500.000 euroa vuodessa eli enimmäismäärä tulee täyteen 200.000 euron t&k-menoilla. Näin ollen huojennus

¹³ Ks. VM 2017 s. 46, jossa todetaan seuraavaa: ”Tosiasiallisten veroasteiden välinen ero Suomen eduksi voi olla pienempi kuin lakisääteisiä verokantoja koskeva vertailu antaa ymmärtää. Muilla pienillä avotalouksilla saattaa olla verotettavan tulon laskentasaännöksiä, jotka ovat verovelvollisen kannalta edullisempia kuin Suomessa ja siten ne vaikuttavat Suomen suhteelliseen houkuttelevuuteen investointien sijoittamismaana.” Ks. myös OECD, Corporate Tax Statistics, 29.7.2021.

¹⁴ Ks. JJ EVA 2020.

¹⁵ Ks. Etla 30.6.2021, Tarvitaanko Suomessa t&k-verokannustimia?.

kohdistuu tehokkaasti, joten tuki kohdentuu tehokkaasti vain pieniin yrityksiin.

Investointien kannustamiseksi Suomessa olisi syytä monien kilpailijamaiden tavoin ottaa käyttöön pysyväluontoinen, soveltamisalaltaan riittävän laaja ja määrällisesti riittävän suuri t&k-huojennus. Esimerkkinä voisi käyttää Euroopan komission vuonna 2016 antamaa direktiiviehdotusta EU:n jäsenvaltioiden yritysveropohjan harmonisoimiseksi (COM (2016) 685), joka pitää sisällään varsin laajan ja pysyväluonteisen t&k-verovähennyksen.

Direktiiviehdotuksen mukaan yrityksellä on oikeus verovuosisikohtaiseen 50 prosentin suuruiseen lisävähennykseen tutkimus- ja kehittämis-toiminnan menoista. Siltä osin kuin t&k-menot ylittävät 20 miljoonaa euroa, lisävähennys on 25 prosenttia. Tämän lisäksi direktiiviehdotukseen sisältyy tehostettu t&k kannustin toimintaa aloittaville yhtiöille. Tältä osin yritys voi tehdä 100 prosentin ylimääräisen vähennyksen t&k-menoistaan 20 miljoonaan euroon saakka.¹⁶

Osakeluovutusten verotuksen uudistaminen

Kansainvälisten käytäntöjen mukaan yhteisöjen tytäryhtiöiden osakkeiden luovutuksista saatavat voitot ovat verovapaita (ns. participation exemption). Tarkoituksena on estää yritysten voiton kahdenkertainen verotus yrityksen sisäisissä konsernirakenteissa. Suomenkin verolainsäädäntöön sisältyy yhteisöjen osakeluovutusten verovapausmalli, mutta se on soveltamisalaltaan huomattavan tiukka ja pitää sisällään veroriitoja aiheuttavia tulkinnanvaraisuuksia.¹⁷

Suomen tulisi uudistaa yhteisöjen osakeluovutusten verovapausmalli vastaamaan kansainvälisiä käytäntöjä. Esimerkkiä voitaisiin ottaa komission vuonna 2016 antamasta direktiiviehdotuksesta. Komission ehdotuksen mukaan (muiden kuin kaupankäyntitarkoituksessa omistettujen) osakkeiden luovutuksesta saatu tuotto olisi yhteisölle verovapaata tuloa edellyttäen, että verovelvollinen on omistanut vähintään 12 kuukauden ajan vähintään 10 prosenttia yhtiön pääomasta tai äänioikeuksista. Tämä yksinkertainen lakimuutos mahdollistaisi joustavammat

¹⁶ Vuosina 2021–2025 voimassa olevan lisävähennyksen on arvioitu alentavan yhteisöverotuottoja staattisesti arvioiden noin kahdeksan miljoonaa euroa vuositasolla. Ks. HE 196/2020. Laajemmasta T&K -vähennysmallista aiheutuvien verotuottojen menetysten mittaluokka olisi sadoissa miljoonissa euroissa. Dynaamisten vaikutusten vuoksi verokannustimen voidaan olettaa kasvattavan verotuottoja pidemmällä aikavälillä.

¹⁷ Verovapaasti voidaan luovuttaa vain yhtiön käyttöomaisuuteen kuuluvia osakkeita. Verotus- ja oikeuskäytännössä käyttöomaisuusosakkeiden kriteerit ovat vuosien varrella merkittävästi kiristyneet.

yritysrakenteiden järjestelymahdollisuudet, parantaen Suomen asemaa pääkonttorien ja konsernin omistusyhtiöiden sijaintivaltiona.

Varainsiirtoverotuksen poistaminen arvopapereiden kaupasta¹⁸

Toisin kuin monissa kilpailijamaissa (esim. Ruotsi) Suomessa pörssin ulkopuolella tehtävissä osakekaupoissa ja yritysjärjestelyissä osakkeiden siirrosta peritään varainsiirtovero. Tällä on haitallisia vaikutuksia pääoma- ja yrityskauppamarkkinoiden toimintaan. Monissa tilanteissa varainsiirtovero myös käytännössä estää konsernien juridisten rakenteiden tarkoituksenmukaiset järjestelyt. Varainsiirtoverotuksen poistamisella tehostettaisiin pääoma- ja yrityskauppamarkkinoiden toimintaa ja parannettaisiin Suomen asemaa kansainvälisten konsernien avaintoimintojen sijaintimaana.¹⁹

Osinkojen ja pääomatulojen verotus

Eriytetyssä tuloverojärjestelmässä pääomatuloja verotetaan erillään progressiivisesti verotettavista ansiotuloista. Eriytetyn tuloverojärjestelmän keskeinen lähtökohta on, että pääomatulot ovat laajasti veronalaisia, mutta niihin sovelletaan nimellisesti melko matalaa ja suhteellista verokantaa.

Eriytetyn tuloverojärjestelmän peruseriaatteet ovat rapautuneet, kun pääomatuloverotukseen on vuosien varrella tehty muutoksia. Nimellistä verokantaa on vähitellen kiristetty ja tasaverokannasta on siirrytty progressiiviseen verotukseen. Nykyään yleinen pääomatuloverokanta on 30 prosenttia ja 30 000 euroa ylittäviin pääomatuloihin sovelletaan 34 prosentin verokantaa.

Toisin kuin monissa muissa maissa pääomatuloverotuksessamme ei ole erityisiä huojennuksia. Tästä syystä verotuksen tosiasiallinen taso on meillä kansainvälisesti vertaillen varsin ankara. Esimerkiksi luovutusvoittojen verotus on toiseksi ankarinta ja korkotulojen verotus neljänneksi ankarinta EU:ssa.

Pääomatuloverotuksessa pitäisi luopua progressiosta ja siirtyä 30 prosentin verokantaan. Tämä yksinkertaistaisi järjestelmää ja vähentäisi

¹⁸ Perusteltua olisi myös harkita koko varainsiirtoverosta luopumista. Kiinteistöistä ja asunto-osakkeista perittävä varainsiirtovero aiheuttaa erityisesti haittaa työvoiman liikkumiselle.

¹⁹ Osakeluovutusten verotuksen uudistamisesta ja osakekauppojen varainsiirtoveron poistamisesta ei aiheutuisi merkittäviä verotuottojen menetyksiä.

kannustimia verosuunnitteluun. Lähivuosina verotusta pitäisi alentaa kansainvälisesti kilpailukykyisemmälle tasolle, mikä parantaisi sijoittamisen, säästämisen ja omistamisen kannustimia.

Nykyinen osinkoverojärjestelmä on epäneutraali, monimutkainen ja sisältää talouskasvun kannalta haitallisia ohjausvaikutuksia. Pörssi-osingon kokonaisveroaste vaihtelee 40,4 ja 43,12 prosentin välillä, kun taas listaamattoman yhtiön osingon kokonaisveroaste vaihtelee 26 ja 50 prosentin välillä.

MUUTOSEHDOTUS: Osinko- ja pääomatuloverotuksessa tehdään kokonaisuudistus, jossa pääomatuloverokanta asetetaan 30 prosenttiin ja osingosta maksettava kokonaisvero (eli yhtiön ja osakkeenomistajan yhteensä maksama vero) asetetaan myös 30 prosenttiin.²⁰

Neutraalissa mallissa osingon verokohtelua ei kyketä osinkoa jakavan yhtiön varallisuusasemaan ja osingonsaajalle osinko on aina pääomatuloverotuksen piirissä. Osingon kokonaisveroaste – yhtiön ja osakkeenomistajan yhteensä maksama vero – on sama kuin pääomatulon veroaste eli 30 prosenttia.

Nykyisellä 20 prosentin yhteisöverokannalla neutraali osinkoveromalli voidaan toteuttaa siten, että osinkotulosta 42 prosenttia on osingonsaajalle veronalaista pääomatuloa. Tällöin osingon kokonaisveroaste on 20 % + $(80 \times 0,42 \times 0,3) = 30,08$ %. Osingonsaajan tasolla vero on 12,6 %.

Osinkojen verotus neutraalissa mallissa:

100	Yhtiön voitto
20	Yhtiön vero
80	Jaettu osinko
33,6	Veronalainen pääomatulo (42 % osingosta)
10,08	Osingonsaajan vero (12,6 % saadusta osingosta)
30,08	Yhtiön ja osingonsaajan vero yhteensä

²⁰ Pääomatuloveron progression poistaminen alentaisi verotuottoja staattisilla laskelmilla noin 150 miljoonaa euroa. Osinkoverotuksen uudistaminen puolestaan alentaisi verotuottoja noin 180 miljoonaa euroa. Dynaamisten vaikutusten vuoksi uudistukset tuottaisivat pidemmällä aikavälillä nykyistä enemmän verotuottoja. Ks. Janne Juuse-la, Verotuksen kolmiloikka, Eva-analyysi 19.11. 2020.

Neutraali osinkoveromalli parantaisi Suomen verojärjestelmän kilpailukykyä, ja kannustaisi yrityksiä kasvamaan ja kotitalouksia sijoittamaan

Neutraali osinkoveromalli merkitsisi osinkoverojärjestelmän rakenteellista uudistusta. Nykyinen epäneutraali, monimutkainen ja epäjohtonmukainen järjestelmä korvattaisiin yksinkertaisella ja kasvua tukevalla osinkoveromallilla. Tässä mallissa osinkotulo olisi aina yhdenmukaisesti verotettua riippumatta pörssilistautumisesta, liiketoiminnan luonteesta tai yrityksen varallisuusasemasta.

Neutraali osinkoveromalli kohtelee yhdenmukaisesti kaikkia yrityksiä riippumatta siitä, perustuuko niiden liiketoiminta aineelliseen pääomaan vai aineettomaan osaamispääomaan. Samoin verotus on yhdenmukaista siitä riippumatta, onko osinkoa jakava yhtiö pörssilistattu vai listaamaton. Neutraalissa mallissa ei ole kasvun kannalta ongelmallista listautumiskynnystä.

Neutraali osinkoveromalli toteuttaa sijoitusmuoto- ja rahoitusmuotoneutraalisuuden periaatteita. Neutraali malli ei myöskään sisällä ohjausvaikutuksia yhtiön varallisuuden tai osingonjaon suhteen. Tässä mallissa päätökset varallisuuden hankkimisesta yhtiöön ja päätökset yhtiön voittovarojen jakamisesta osinkoina tehdään puhtaasti liiketaloudellisilla perusteilla.

Päätös maastapoistumisverosta pitäisi kumota

Marinin hallitus päätti talousarvioesityksessään 9.9.2021, että Suomessa otetaan käyttöön luonnollisten henkilöiden maastapoistumisvero vuoden 2023 alusta alkaen.²¹ Maastapoistumisverolla (arvonnousvero, exit tax) tarkoitetaan verotusta tilanteessa, jossa yksityishenkilö muuttaa asuinpaikkansa Suomesta toiseen valtioon siten, että Suomella ei ole enää oikeutta verottaa hänen omistamansa omaisuuden tuottoa. Maastapoistumisveron perusteena on henkilön omaisuuden arvonnousu Suomessa asumisen aikana.

Verovelvollisuus aiheutuisi asuinpaikan muuttamisen perusteella, vaikka omaisuutta ei olisi tuolloin myyty. Maastapoistumisvero antaisi verotusoikeuden kuvitteelliseen luovutusvoittoon Suomelle, jos omaisuuden arvonnousu on tapahtunut Suomessa asumisen aikana. Veron maksuunpanoajankohta voisi olla joko maastamuuttovuosi tai myöhempi ajankohta, jolloin omaisuus myydään ja luovutusvoitto realisoituu.

²¹ Tarkemmat tiedot veron toteuttamisesta ja soveltamisalasta ovat vielä avoimina.

Maastapoistumisveroa on perusteltu tarpeella turvata Suomen veropohjaa ja tarpeella puuttua valtioiden väliseen haitalliseen verokilpailuun. Verolla voitaisiin erityisesti puuttua sellaiseen maastamuuttoon, jonka tarkoituksena olisi omaisuuden luovutuksesta aiheutuvan veron määrän pienentäminen tai veron välttäminen kokonaan. Perusteena on esitetty myös, että monissa EU-maissa on voimassa jonkin tyyppinen maastapoistumisvero.

Maastapoistumisveroa ei ole varsinaisesti perusteltu fiskaalisilla syillä. Hallituksen arvio on, että veron tuotto voisi olla 25 miljoonaa euroa vuodessa. Valtiovarainministeriö julkaisi 7.2.2020 laajan selvityksen luonnollisten henkilöiden maastapoistumisverosta (VM 2020:9). Selvityksen johtopäätös oli, että veroon liittyy siinä määrin merkittäviä ongelmia, että sitä ei ole perusteltua ottaa käyttöön Suomessa. Selvityksen mukaan verolla saattaisi olla haitallisia vaikutuksia Suomen kilpailukykyyn ja kiinnostavuuteen sijoituskohteena. Vero saattaisi myös vähentää erityisasiantuntijoiden halukkuutta tulla Suomeen. Lisäksi kansalliseen lainsäädäntöön perustuvan maastapoistumisveron ja Suomen solmimien verosopimusten yhteensovittaminen voisi olla ongelmallista.

Huomion arvoista on myös, että Ruotsissa tehtiin maaliskuussa 2018 nimenomainen päätös, että siellä ei oteta käyttöön luonnollisten henkilöiden maastapoistumisveroa.

Päätöstä maastapoistumisverosta voidaan pitää vahingollisena Suomelle ja se tulisi kumota. Vero ei edes teoriassa voi tuottaa verotuloja moniin vuosiin, sillä sen riittävän tehokas soveltaminen edellyttää käytännössä lukuisten verosopimusten uudelleenneuvottelua. Sitä vastoin maastapoistumisveron vahingolliset vaikutukset ovat alkaneet välittömästi hallituksen ilmoituksesta 9.9.2021.

Tieto maastapoistumisveron valmistelun aloittamisesta toimii kannustimena suomalaisille start up- ja muille yrittäjille, omistajille sekä sijoittajille vaihtaa asuinpaikka pois Suomesta. Vastaavasti tieto veron valmistelusta toimii disinsentiivinä ulkomaisille yrittäjille, sijoittajille ja asiantuntijoille tulla Suomeen harjoittamaan yritystoimintaa ja työskentelemään. Maastapoistumisveroa voidaan pitää erityisen vahingollisena Suomen kaltaiselle pienelle ja syrjäiselle taloudelle, jonka menestyminen ja hyvinvointi perustuvat vapaakauppaan ja ihmisten vapaaseen liikkuvuuteen.

Perintö- ja lahjaverotus

Suomessa on vuodesta 1919 lähtien ollut voimassa perintö- ja lahjaverotus. Tärkein peruste verolle on ollut fiskaalinen eli verotuottojen kerääminen julkisen talouden tarpeisiin. Veron tuotto vuonna 2019 oli 748 miljoonaa euroa. Perintö- ja lahjaveroa on perusteltu oikeudenmukaisuuteen liittyvillä näkökohdilla, kuten tulo- ja varallisuuserojen kaventamisella. Vastikkeetta saadun omaisuuden myös voidaan ajatella yleisesti lisäävän saajansa veronmaksukykyä.²²

Perintö- ja lahjaverot kohdentuu yleensä epälikvidiin omaisuuteen, joka ei lisää saajansa todellista veronmaksukykyä. Perintö- ja lahjaverot ei ole kytköksissä rahavarojen saamiseen eli verovelvollisten aitoon veronmaksukykyyn. Perintönä tai lahjana saadaan usein muuta kuin likvidissä muodossa olevaa omaisuutta, kuten esimerkiksi asuntoja, kiinteistöjä tai yritysvaarallisuutta.

Perinnön tai lahjan saajan veronmaksukyky lisääntyikin yleensä vain teoriassa (omaisuuden arvo paperilla), mutta ei käytännössä (raha pankkitilillä). Keskipitkällä aikavälillä perinnöstä maksetaan perintöveroa kymmeniä tuhansia euroja. Verojen maksamiseksi verovelvollinen saattaa joutua erityisiin rahoitusjärjestelyihin tai myymään perintönä tai lahjana saamansa omaisuuden.

Perintö- ja lahjaverotuksen epälikvidistä luonteesta aiheutuu ongelmia myös oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Vero on erityisen ongelmallinen sellaisille verovelvollisille, joilla ei ole käytettävissään likvidejä varoja, joilla verot voidaan tarvittaessa maksaa ”päältä pois”. Sitä vastoin varakkaat verovelvolliset voivat aina valita, maksavatko he verot muista varoistaan vai haluavatko he myydä perintönä tai lahjana saamaansa varallisuutta.

Veron pystyy välttämään muuttamalla pois Suomesta

Perintö- ja lahjaverotus on kansainvälisesti poistumassa oleva veromuoto. Näin ollen Suomen vero on monissa tilanteissa varsin helppoa välttää siten, että varallisuuden siirtymisajankohtana sekä perinnön tai lahjan antaja että saaja asuvat sellaisessa maassa, jossa ei ole perintö- ja lahjaverotusta.

Suomen kannalta erityisen ongelmallista on, että lähinaapurissamme Ruotsissa, Norjassa ja Virossa ei ole enää perintö- ja lahjaveroa. Asuinpaikan pysyvä tai väliaikainen muuttaminen on käytännössä mahdollinen verosuunnittelumuoto vain varakkaille verovelvollisille. Vero,

²² Ks. Janne Juusela – Tere Sammallahti. Perintövero. Kuoleva verolaji. Libera-raportti 2019.

joka kannustaa varakkaita muuttamaan pois Suomesta, on tietysti huono vero. Samalla se on myös epäoikeudenmukainen vero, koska sen välttäminen on mahdollista vain varakkaille kansalaisille.

Perintö- ja lahjavero aiheuttaa hallinnollisia kustannuksia ja kannustaa kansantalouden kannalta epätarkoituksenmukaiseen verosuunnitteluun

Perintö- ja lahjaveron toimittaminen edellyttää aina omaisuuden käyvän arvon määrittämistä. Joissain tilanteissa omaisuuden arvostaminen on yksinkertaista, esimerkiksi kun kyseessä on käteinen raha tai pörssissä noteeratut arvopaperit. Suurin osa perinnöistä ja lahjoista koostuu kuitenkin sellaisesta omaisuudesta – esimerkiksi yritys- ja kiinteistövarallisuudesta – jonka käyvän arvon määrittäminen ei ole yksiselitteistä, jolloin se vaatii hallinnollista työtä sekä verovelvollisilta että verohallinnolta.

Arvonmäärittystilanteisiin liittyy myös merkittäviä verosuunnittelun mahdollisuuksia. Monissa tilanteissa omaisuuden arvostamisessa on tosiasiaa enemmän tai vähemmän liikkumatilaa, ja siten myös mahdollisuuksia ottaa huomioon verotuksen minimointiin liittyvät näkökohdat.

Yritysten sukupolvenvaihdoksiin on sovellettava huojausjärjestelyjä, mistä aiheutuu lukuisia rajanveto- ja yhdenvertaisuusongelmia

Perintö- ja lahjaverotuksen erityinen kipukohta on yritysten sukupolvenvaihdokset eli tilanteet, joissa yritys siirretään vanhalta omistajalta yritystoimintaa jatkavalle uudelle omistajalle, esimerkiksi vanhemmilta lapsille. Yrityksen varallisuus on yleensä epälikvidiä omaisuutta, joka on tarkoitettu pysyvään liiketoiminnalliseen käyttöön (koneet, laitteet, aineettomat oikeudet jne.). Lisäksi varojen arvo saattaa olla varsin korkea verrattuna muihin perintöinä ja lahjoina siirrettäviin omaisuuksiin. Jos yritysten sukupolvenvaihdoksiin sovellettaisiin normaaleja perintö- ja lahjaverotuksen periaatteita, johtaisi se usein kohtuuttoman ankariin veroseuraamuksiin ja pakottaisi perintönä tai lahjana saadun yritysvarallisuuden myyntiin veron maksamiseksi, usein lopettaen koko yritystoiminnan.

Kansantalouden edun kannalta tärkeän yritystoiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi on katsottu välttämättömäksi säätää erityisiä huojausjärjestelyjä sukupolvenvaihdoksiin. Huojausjärjestelyiden välttämättömyydestä vallitsee varsin laaja poliittinen yhteisymmärrys.

Tärkeimmät sukupolvenvaihdoshuojennuksen edellytykset ovat:

- kyseessä on verolain tarkoittamalla tavalla liiketoimintaa harjoittava yritys
- perintönä tai lahjana saadaan vähintään 10 % yhtiön osakkeista
- perinnön tai lahjan saaja jatkaa yritystoimintaa verolaissa tarkoitetulla tavalla

Silloin, kun sukupolvenvaihdoshuojennus soveltuu, maksettavaksi tulevan veron määrä saattaa olla vain murto-osa siitä, mikä olisi veron määrä ilman huoennusta.

Esimerkki: lapselle lahjana annettavien osakkeiden käypä arvo on 1 meur ja verotusarvo 500 teur.

- a. Huojennus ei sovellu: vero 142.100 euroa (osakkeiden käypä arvo, lahjaveroasteikko I luokka)
- b. Huojennus soveltuu: vero 21.700 euroa (osakkeiden verotusarvo x 40 %, lahjaveroasteikko I luokka)
- c. Ongelmallista on, että sukupolvenvaihdostilanteet, joissa huoennus ei sovellu, voivat tosiasiallisesti olla varsin saman tyyppisiä tilanteita kuin tilanteet, joissa huoennus soveltuu. Sukupolvenvaihdoksen soveltaminen saattaaakin aiheuttaa merkittäviä ongelmia perustuslain yhdenvertaisuusperiaatteen näkökulmasta.

MUUTOSEHDOTUS: Perintö- ja lahjaverosta luovutaan ja siirrytään nykyistä laajempaan luovutusvoittoverotuksen veropohjaan.²³

²³ Luovutusvoittoverotuksen veropohjan laajentumisen vuoksi perintö- ja lahjaverotuksen poistamisesta ei todennäköisesti aiheudu valtion verotuottojen menetyksiä edes lyhyellä tähtäimellä. Pidemmällä tähtäimellä valtion perintö- ja lahjaveron poistamisella pitäisi olla positiivisia vaikutuksia valtion verotuottoihin, sillä veron poistaminen parantaa kotimaisen omistamisen edellytyksiä ja edesauttaa yritysten sukupolvenvaihdosten toteuttamista.

Perintö- ja lahjaverotuksesta luopuminen tarkoittaisi käytännössä sitä, että omaisuuden arvonnousun verotuksen ajankohta siirtyisi omaisuuden aitoon realisointihetkeen. Tässä mielessä kyse on pelkästään verotuksen toimittamisen jaksotuksesta.

Perintö- ja lahjaverotuksesta luopuminen johtaisi automaattisesti nykyistä laajempaan veropohjaan luovutusvoittoverotuksessa, sillä saadun omaisuuden hankintahinnaksi määräytyisi perinnön tai lahjan jättäjän alkuperäinen hankintameno. Se on yleensä alhaisempi kuin perintö- ja lahjaverotuksessa ”päivitetty” hankintameno. Vastaavasti vastikkeetta saadun omaisuuden hankinta-ajankohdaksi katsotaan alkuperäinen hankinta-ajankohta. Tällä on merkitystä hankintameno-olettamien soveltamisessa.

Perintö- ja lahjaverotuksesta luopuminen edellyttäisi nykyisen luovutusvoittoverotuksen erityisen verohuojennuksen, oman asunnon luovutusvoiton verovapauden, tarkistamista. Jos tämä huojennus säilytettäisiin, kannustaisi se myymään huojennukseen oikeuttavan oman asunnon (yli kahden vuoden asuminen) ja muuttamaan perintönä tai lahjana saatuun asuntoon, ja edelleen kahden vuoden asumisen jälkeen perintönä tai lahjana saatu asunto voitaisiin myydä verovapaasti. Tämä veropohjan tilkitseminen voitaisiin tehdä Ruotsin mallin mukaan siten, että oman asunnon luovutusvoitto voidaan jättää verottamatta, mikäli myyntitulo käytetään uuden asunnon hankintaan.

Verotuksen ennustettavuus ja oikeusturva

Veroviranomaisille laajasti harkintavaltaa antavia verolakeja tulee täsmentää

Verotuksen tärkein oikeusperiaate on perustuslaissa säädetty legaliteetti-periaate (laillisuusperiaate, lakisidonnaisuuden periaate). Sen mukaan verosta on säädettävä lailla, joka sisältää säännökset verovelvollisuuden suuruuden perusteista. Verovelvollisuuden suuruus tulee käydä ilmi suoraan laista. Verovelvollisuus ei voi perustua veroviranomaisen harkintavaltaan.²⁴

Legaliteettiperiaate takaa oikeusvarmuuden ja ennustettavuuden. Verovelvollisten tulee voida luottaa siihen, että he tietävät päätöksiä tehdessään säännökset, joiden perusteella verotus toimitetaan.

²⁴ Ks. Janne Juusela, Legaliteettiperiaate vero-oikeudessa, Defensor Legis 4/2018.

Legaliteettiperiaatteen kannalta erityisen ongelmallinen on niin sanottu yleinen veronkiertosäännös (VML 28 §) ja sen viimeaikainen soveltamiskäytäntö. Veronkierrolla tarkoitetaan verolakien tarkoituksen vastaisten veroetujen tavoittelua. Veronkiertoa ovat keinotekoiset toimenpiteet, jotka olisivat ilman veroetujen saavuttamista ilmeisen tarpeettomia.

Verohallinto on viime vuosikymmenen alkupuolelta lähtien ryhtynyt soveltamaan veronkiertosäännöstä laajentavalla tavalla ja poiketen oikeuskäytännössä vakiintuneista tulkintaperiaatteista. Verotarkastuksissa on ns. kokonaisarvioinnin perusteella sivuutettu sellaisia järjestelyjä, joiden on perinteisesti katsottu kuuluvan täysin normaalin verosuunnittelun piiriin. Laajentavan tulkinnan lähtökohtana on ollut, että veroviranomaisilla olisi jälkiverotuksessa laaja harkintavalta sivuuttaa yhtiöiden tekemiä päteviä oikeustoimia, kuten konsernin sisäisiä sopimuksia ja juridisia rakenteita.

Veronkiertosäännöksen laaja soveltaminen on johtanut verovelvollisten oikeusturvan kannalta kestävämpään tilanteeseen: Verohallinto saattaa tulkita täysin tavanomaisen verosuunnittelun tilanteita veronkierroksi. Epävarmuus veronkiertosäännöksen soveltamisesta on merkittävästi heikentänyt Suomen asemaa yritysten toimintaympäristönä.

Oikeustilan selkeyttäminen edellyttää, että nykyinen veronkiertosäännös kumotaan ja tilalle säädetään veronkiertosäännös, joka asettaa riittävän selkeät rajat veroviranomaisen harkinnalle ja perustuu objektiivisesti todennettaville kriteereille keinotekoisuudesta ja lain väärinkäytöstä.

MUUTOSEHDOTUS: Yleinen veronkiertosäännös (VML 28 §) korvataan EU:n veronkiertodirektiivin säännöksellä.

EU:n veronkiertodirektiivissä tarkoitettua veronkierron käsitettä on sovellettava EU:n tuomioistuimen linjausten mukaisesti. Näin ollen direktiivin veronkiertosäännös on tarkkarajaisempi ja verovelvollisten oikeusturvanäkökohdat paremmin turvaava normi kuin Suomessa nykyisin voimassa oleva VML 28 §:n veronkiertosäännös. Direktiivin mukainen veronkiertosäännös olisi tarkoituksenmukaista säätää sellaisenaan osaksi kansallista lainsäädäntöä myös siitä syystä, että Suomen on joka tapauksessa noudatettava sekä veronkiertodirektiivin että EU:n tuomioistuimen oikeuskäytännön periaatteita.

Tällä yksinkertaisella toimenpiteellä parannettaisiin merkittävästi verovelvollisten oikeusturvaa ja verotuksen ennustettavuutta. Samalla korjattaisiin veronkiertosäännöksen soveltamiskäytännöt vastaamaan perustuslain legaliteettiperiaatteen ja EU-oikeuden vaatimuksia.²⁵

Verotuksen muutoksenhaku- ja ennakkoratkaisumennettely tulee uudistaa

Menettely verotuksen ensimmäisessä muutoksenhakuasteessa, verotuksen oikaisulautakunnassa, ei täytä oikeudenmukaisen muutoksenhakumenettelyn edellytyksiä.²⁶ Suomen oikaisulautakuntamenettelyn voidaan katsoa olevan ristiriidassa perustuslaissa ja Euroopan ihmis-oikeussopimuksessa säädettyjen oikeudenmukaisen muutoksenhaun edellytysten kanssa.²⁷

Verotuksen oikaisulautakunta ei ole tuomioistuimen tavoin itsenäinen ja riippumaton muutoksenhakuelin. Lautakunta toimii verohallinnon yhteydessä ja osana verohallinnon organisaatiota. Alkuperäisen verotuspäätöksen tehnyt yksikkö valmistelee valitusasian ja tekee ratkaisuehdotuksen myös oikaisulautakunnalle. Joskus jopa sama henkilö, joka on tehnyt oikaisun kohteena olevan verotuspäätöksen, toimii asian oikaisulautakunnalle esittelevänä virkamiehenä ja osallistuu siis keskeisellä tavalla myös muutoksenhakuvaiheen käsittelyyn.

Oikaisulautakuntamenettelyssä ei toteudu oikeudenmukaiseen muutoksenhaun edellyttämä välittömyysperiaate. Oikaisulautakunnissa ei järjestetä suullisia käsittelyjä, joissa asianosaisilla olisi mahdollisuus esittää näkemyksensä suoraan muutoksenhakuelimelle ja joissa pystyttäisiin tehokkaasti selvittämään tosiseikkoja ja arvioimaan esitettyä näyttöä.

²⁵ Myös esimerkiksi siirtohinnoittelun oikaisusäännös (VML 31 §) ja peiteltyä osingonjakoa koskevan säännös (VML 29 §) ovat ongelmallisia legaliteettiperiaatteen näkökulmasta. Nämä säännökset tulisi uudistaa siten, että niiden soveltaminen edellyttäisi tarkkara-jaisten ja objektiivisesti todennettavissa olevien edellytysten täyttymistä. Siirtohinnoittelun oikaisusäännöstä ollaan kuitenkin uudistamassa päinvastaiseen suuntaan. VM on 21.10.2021 antanut hallituksen esityksen (HE 188/2021)23.8.2021 antanut esitysluonnoksen VML 31 §:n uudistamisesta siten, että veroviranomaisille annettaisiin entistä enemmän tapauskohtaista harkintavaltaa säännöksen soveltamisessa. Toteutuessaan uudistus lisääisi verotuksen epävarmuutta ja ennustamattomuutta, ja heikentäisi Suomen asemaa yritysten toimintaympäristönä.

²⁶ Ks. Janne Juusela, Verotuksen muutoksenhakumenettely tulee uudistaa oikeudenmukaiseksi. Edilex 18.12.2020 ja Janne Juusela, Miksi Suomeen tarvitaan perustuslakituomioistuin? Edilex 17.6.2021.

²⁷ Käsittely oikaisulautakunnassa on hallintomenettelyä, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että verovelvollisen oikeusturva-asema on selvästi heikompi kuin lainkäytössä eli tuomioistuin käsittelyssä.

Tuomioistuimista poiketen käsittely oikaisulautakunnissa on salaista. Edes verovelvollisella, jonka verotusta koskevasta oikaisusta on kyse, ei ole oikeutta olla paikalla asian käsittelyssä. Verovelvollinen ei voi myöskään saada pöytäkirjaa tai muuta tietoa käsittelyn kulusta.

Sitä vastoin verotuspäätöksen tehnyt veroviranomainen osallistuu käsittelyyn keskeisessä roolissa asian valmistelijana ja esittelijänä.

Oikaisuvaatimusten käsittelyajat oikaisulautakunnassa ovat hyvin pitkiä. Verohallinto ilmoittaa itse, että tuloverotuksen oikaisuvaatimuksen käsittelyaikaennuste on 16–18 kuukautta. Tosiasiassa vähänkin laajemmissa tai monimutkaisemmissa asioissa käsittelyajat ovat selvästi pidempiä, pahimmillaan yli kolme vuotta. Esimerkiksi Euroopan hyvän hallintotavan säännöstössä edellytetään viranomaiselta päätöstä viimeistään kahdessa kuukaudessa pyynnön tai kantelun vastaanottamisesta.

Oikaisuvaatimusmenettelyn erityinen piirre on myös se, että verovelvolliselle ei korvata menettelystä aiheutuneita kuluja, kuten esimerkiksi oikeudellisten avustajien käytöstä aiheutuneita palkkioita – edes silloin, jos hän voittaa asiansa oikaisulautakunnassa. Ensimmäisessä muutoksenhakuasteessa verovelvollisen kulut ovat kuitenkin yleensä suuremmat kuin myöhemmissä muutoksenhakuasteissa tuomioistuimissa, joissa oikeudenkäyntikuluja voidaan määrätä korvattavaksi.

Epäoikeudenmukainen menettely oikaisulautakunnassa on vakava oikeusturvaongelma, sillä verotus koskettaa käytännössä kaikkia yrityksiä ja kansalaisia, ja taloudelliset intressit voivat olla merkittäviä. Ensimmäinen muutoksenhakuaste on valtaosassa tilanteita, erityisesti tavallisten kansalaisten kohdalla, samalla käytännössä myös ainoa ja viimeinen muutoksenhakuaste.

Epäoikeudenmukainen muutoksenhakumenettely heikentää merkittävästi Suomen kilpailukykyä ja houkuttelevuutta investointikohteena ja yritysten avaintoimintojen sijaintipaikkana.

Pidemmällä aikavälillä verotuksen oikaisulautakuntamenettelystä tulisi luopua ja korvata se riippumattomalla tuomioistuinmenettelyllä (hallintoalioikeus). Nopea toimenpide tilanteen parantamiseksi olisi uudistaa oikaisuvaatimusmenettely siirtymäajaksi siten, että menettely täyttäisi oikeudenmukaisen muutoksenhakumenettelyn vaatimukset.

MUUTOSEHDOTUS: Verotuksen oikaisulautakunnat korvataan riippumattomalla hallintoalioikeudella. Oikaisuvaatimusmenettely säilytetään tuomioistuinmenettelyn rinnalla siten, että verovelvollinen voisi valita, valittaako hän suoraan hallintoalioikeuteen vai hakeeko hän ensin oikaisua verohallinnolta.²⁸

Ennakkoratkaisumenettely

Verovelvollisen on mahdollista hakea verohallinnolta ennakkoratkaisua siitä, miten suunniteltua järjestelyä tullaan verotuksessa käsittelemään. Hyvin toimiva ennakkoratkaisumenettely parantaa verotuksen ennustettavuutta ja verovelvollisten oikeusturvaa. Ennakkoratkaisulla verovelvollinen voi myös välttää pitkäkestoiset ja kalliit riidat verohallinnon kanssa.

Ennakkoratkaisumenettely on tärkeää myös verojärjestelmän kilpailukyvyn kannalta. Yritykset, omistajat ja sijoittajat arvostavat korkealle sen, että ne pystyvät ennakoimaan veroseuraamukset ja ottamaan ne huomioon investointilaskelmissaan.

Jotta menettely täyttää tarkoituksensa, ratkaisu pitää saada riittävän nopeasti. Yritysten on tehtävä päätökset liiketoimien toteuttamisesta yleensä melko nopeassa aikataulussa. Verohallinto ilmoittaa ennakkoratkaisun käsittelyaikaennusteeksi kahdeksan viikkoa (56 päivää), mitä voidaan pitää sinänsä kohtuullisena aikana verovelvollisen kannalta. Ongelmaksi kuitenkin muodostuu päätöksen valituskelpoisuus. Vaikka verovelvollinen saisi kysymykseensä myönteisen ennakkoratkaisun verohallinnolta, on verohallinnon toisella yksiköllä (veronsaajien oikeudenvalvontayksikkö, VOVA) mahdollisuus valittaa ratkaisusta 30 päivän määräajassa hallinto-oikeuteen.

Jo pelkkä valitusmahdollisuus heikentää ennakkoratkaisumenettelyn tehokkuutta ja pidentää merkittävästi ennakkoratkaisumenettelyn kestoaikaa. VOVA myös säännöllisesti käyttää valitusoikeuttaan, mikä tarkoittaa lopullisen ennakkoratkaisun viivästymistä vähintään vuodella, jolloin ennakkoratkaisu menettää käytännössä kokonaan merkityksensä.

Nykyinen pitkäkestoinen ja epävarma ennakkoratkaisumenettely ei toimi riittävän hyvin. Välittömänä toimenpiteenä menettelyä voitaisiin parantaa poistamalla VOVA:lta valitusoikeus ennakkoratkaisuihin.

²⁸ Tällainen verovelvollisen valinnan mahdollisuus on käytössä esimerkiksi Ruotsissa ja Virossa.

Verohallinnon toisella yksiköllä (VOVA) ei voi olla oikeusturvan ja valitusoikeuden tarvetta ennakkoratkaisun antaneen verohallinnon yksikön päätökseen.

MUUTOSEHDOTUS: Veronsaajien oikeudenvalvontayksikön valitusoikeus verohallinnon ennakkoratkaisupäätöksistä poistetaan.

ANDERS ADLERCREUTZ

Työtä tekijälle

Nousukausi on aina hyvä asia. Mutta nousukaudet ovat erilaisia ja johtuvat eri asioista. Tämän hetken nousu ei johdu isosta muutoksesta suhdanteissa, vaan maailmantalouden ponnahdamisesta takaisin perusuralleen. Taustalla vaanivat kuitenkin samat vanhat ongelmat, joiden ratkaisemiseksi meillä on samat mahdollisuudet.

LEHTIEN SIVUILLA työmarkkinaosapuolet ottavat mittaa toisistaan. Veitsiä teroitetaan ja pääministerikin on ilmaissut huolestuneisuutensa. Eduskunnassa poliitikot ovat vaatineet palkankorotuksia eri ammattiryhmille, vaikka hyvässä muistissa tulisi olla se, mihin se edellisellä kerralla johti. Nousukausi jos jokin saa poliittiset intohimot liikkeelle.

Samaan aikaan tuhansissa yrityksissä työ jatkuu entisellään. Tilauskirjat ovat palautuneet varsin hyvin koronan edeltäneeseen aikaan. Ot-sikoissa käytävä kamppailu tuntuu täysin eriytyneeltä tästä todellisuudesta. Tietääkö ison liiton johtaja todella työpaikalla olijoita enemmän kunkin yrityksen tilanteesta? Työpaikoilla on perusteltua pelkoa siitä, jatkuvatko työt entisellään vai vedetäänkö yritykset mukaan kamppailuun, johon ne eivät tunne osallisuutta.

Työurat näyttävät erilaisilta tänään kuin miltä ne näyttivät 50 vuotta sitten ja ajatus työmarkkinoista taistelutantereena on monelle nuorelle täysin vieras. Kun monella työpaikalla Tukholma tai Tallinna on

Tamperetta tärkeämpi, ajatus jonka mukaan Jorvaksessa pitäisi toimia kuten Joensuussa – koska näin on kansallisesti päätetty – tuntuu todellisuudesta irtaantuneelta.

Tarvitsemme paikallista sopimista monesta syystä. Työmarkkinat tarvitsevat modernimmat pelisäännöt ja työntekijät tarvitsevat vakautta, joka vahvistaa uskoa omaan talouteen ja tulevaisuuteen. Aika, jolloin Suomi nähtiin ensisijaisesti sisämarkkinoilla toimivien toimijoiden kenttänä, on ohi. Kaikista eniten tarvitsemme paikallista sopimista siksi, että vaihtoehtoa ei ole.

Väestörakennetta ei pääse pakoon

Työttömyys junnaa seitsemässä prosentissa ja 150 000 työpaikkaa on vailla tekijää. Vaikka luku sisältää vain julkisesti ilmoitetut työpaikat, samaan aikaan noin 300 000 suomalaista on vailla työtä. Lisäksi noin 100 000 on aktiivisten työllisyystoimien piirissä.

Demografiset tosiasiat tekevät julkisen talouden tasapainottamisesta vaikeaa. Viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana työllisten määrä on kasvanut 54 000 henkilöllä, mutta eläkeläisten määrä on kasvanut kahdeksan kertaa enemmän. Joka vuosi noin 10 000 henkilöä poistuu työmarkkinoilta. Tästä seuraa, että julkisen talouden tasapaino edellyttäisi 78 % työllisyysastetta, näin alkajaisiksi.

Tällä hetkellä talous kasvaa yli kolmen prosentin vuosivauhdilla ja työvoimapula on monella alalla kova. Suurena ongelmana on se, että rakenteellinen työttömyysasteemme näyttää hyvänkin suhdanteen aikana olevan selvästi naapurimaita korkeampi. Muut Pohjoismaat näyttävät otaneen niskalengin maalaisserkustaan. Alkuvuonna 2021 valtionvarainministeriön raportti kyseenalaisti, onko Suomi enää Pohjoismaa.

Työmarkkinoiden ja työllisyyden osalta olemme selvästi jäljessä. Vaikka sangen joustava ja ketterä lomautuskäytäntömme pelastikin suuren määrän työpaikkoja koronavuoden aikana, numeroiden valossa tilanne on silti selkeä: niin sanottuun kilpailukykykypyrämiin (Ylhäinen, Pajari-
nen ym.) pohjautuvassa vertailussa Suomi pärjää surkeasti nimenomaan työmarkkinoiden osalta. Erityisesti palkanmuodostus on todella jäykkää. Toinen vertailussa ilmenevä haaste on työvoiman saatavuuden ongelmat. Keskitetyt työehtosopimukset toimivat hyvin yhteiskuntarauhan rakentajina 1970-luvulla, Suomen ollessa varsin suljettu talous. Inflaatio piti huolen siitä, että reipaskin palkankorotus suli ajan kanssa.

2020-luvulla on ihan eri pelisäännöt. Suomi on avoin ja viennistä riippuvainen talous, korko on negatiivinen, inflaatio on matalaa ja

valtakunnallisesti sovitut palkankorotukset – jotka automaattisesti koskevat yleissitovuuden kautta kaikkia – tuhoavat herkästi hetkellisen kilpailuedun. Kun Suomessa palkat eivät jousta, sopeutuminen suhdanteiden muutoksiin tapahtuu työllisyyden kautta. Koska palkankorotukset koskevat kaikkia työntekijöitä saman suuruisina – sen sijaan että niitä kohdistettaisiin esimerkiksi osaamisen ja tuottavuuden kasvattamisen näkökulmasta tai yrityksen tilannetta ja henkilöstörakennetta huomioiden – ne ajavat ennen pitkää vähemmän tuottavat työntekijät työttömiksi. Ei ole sattumaa, että meillä on Pohjoismaiden matalimman työllisyysasteen lisäksi erityisen matala työllisyysaste yli 55-vuotiaiden joukossa.

Ratkaisu tähän voi olla paikallinen sopiminen, eli asioiden päättäminen siellä, missä työ tehdään ja lisäarvo luodaan. Se, mitä paikallinen sopiminen on, riippuu niin kuulijasta kuin puhujasta. Jo hallitusohjelman kirjaus asiasta – yksi lause – pitää sisällään monta tulkintavaihtoehtoa. Yritän tässä kirjoituksessa avata omaa näkemystäni asiasta, eli mitä taivoitellaan ja mistä palasista paketti voisi syntyä.

Paikallinen sopiminen ei murentaisi sopimusjärjestelmää, eikä verokkimaiden kokemusten valossa vaikuttaisi merkittävästi keskimääräiseen palkkatasoon, joka saattaisi itse asiassa nousta. Se voisi lisätä luottamusta ja sopimisen kulttuuria, koska työpaikkatason sopiminen ohjaa työnantajia ja työntekijöitä yhdessä miettimään työehtojen ja yrityksen menestyksen ja työllistämismahdollisuuksien välistä yhteyttä. Tällä hetkellä sopiminen on käytännössä mahdotonta järjestäytymättömissä yrityksissä. Paikallinen sopiminen toisi nämäkin yritykset sopimisen piiriin. Siksi voi hyvällä syyllä jopa ajatella, että paikallinen sopiminen jopa lisäisi ammattiliittojen läsnäoloa ja vaikutusvaltaa työpaikoilla.

Paikallisen sopimisen vaikutus työllisyyteen on epäselvää. Hallituksen työllisyystoimien vaikuttavuutta ja erityisesti niistä tehtyjä laskelmia on epäilty. Lisäksi on myönnettävä, että paikallisesta sopimisesta on todennäköisesti mahdotonta tehdä kestävät, tosiasialliset vaikutusarviointit. Samaan aikaan kuitenkin tiedämme, että keskitetty neuvottelujärjestelmä on yhteydessä hitaampaan talouskasvuun. Tiedämme myös julkisuudesta yrityksiä, jotka ovat kertoneet, että ilman paikallista sopimista ne eivät enää olisi olemassa, esimerkiksi tänäkin vuonna satoja uusia työntekijöitä palkkaava Valmet Automotive.

Vaikutusarvioinnin vaikeudesta huolimatta on perusteltua syytä odottaa, että paikallinen sopiminen olisi merkittävä parannus nykytilaan työllisyyden näkökulmasta. Se on se suurin yksittäinen tekijä, joka erottaa Suomen työmarkkinat pohjoismaisten naapuriemme työmarkkinoista. Paikallinen sopiminen auttaisi yrityksiä selviämään suhdanteista,

joustavoittaisi työn tekemistä myös työntekijän näkökulmasta, ja mahdollistaisi palkkajouston ja etenkin sovittujen korotusten joustavamman allokoinnin työntekijöiden välillä. Tämä kannustaa osaamisen kehittämiseen ja uuden oppimiseen – mikä taas vauhdittaa tuottavuuden kasvua.

Mikä tahansa järjestelmä on kuitenkin monimutkainen palapeli. Ruotsin, Tanskan tai Norjan työmarkkinat ovat syntyneet vuosien saatossa ja yksittäisen toimen irrottaminen kokonaisuudesta ja istuttaminen Suomeen tuskin toimii. Tarvitsemme oman paikallisemman sopimisen mallimme, jotta työmarkkinamme toimisivat paremmin globaalissa maailmassa, jossa ihmiset, tavarat ja ajatukset liikkuvat sujuvasti rajojen yli.

Muutos tulee vääjäämättä, joko hallitusti tai hallitsemattomasti. Metsäteollisuuden viime vuotuinen irtautuminen yleisistä työehtosopimuksista on vain yksi merkki vanhojen rakenteiden murtumisesta. Tämä ei johdu siitä, että enää ei haluttaisi sopia, vaan siitä, että maailma ja työurat ovat perustavanlaatuisesti muuttuneet 1970-luvusta. Muutoksen hallinnalle on vaihtoehtona mennä ajopuun tavoin virran mukana. Kaikkien osapuolten kannalta ensimmäinen vaihtoehto olisi parempi.

Kansainvälinen vertailu

KANSAINVÄLISESTI KATSOTTUNA Suomi on kummajainen. Sijoitumme OECD:n vertailussa keskitetyn ja voimakkaasti koordinoitun työehtosopimusjärjestelmän piiriin. Tässä kategoriassa alemmilla sopimisen tasoilla on vain rajatusti mahdollisuuksia poiketa sektorikohtaisista sopimuksista. Lisäksi – ja merkityksellisesti – meillä sovelletaan niin sanottua yleissitovuutta, joka ei muualla juuri esiinny.

Saksa, Tanska ja Ruotsi ovat tärkeimmät verrokkimaamme. Näiden maiden järjestelmiä kuvataan OECD:n tekemässä vertailussa organisoitun hajautetuksi ja voimakkaasti koordinoituksi. Maissa on toki sektorikohtaiset sopimukset, joista on kuitenkin ylöspäin koordinoitujen laajat mahdollisuudet neuvotella paikallisesti.

Kaikissa verrokkimaissa sopiminen on pitkälti paikallista ja alakohdainten sopimusten mahdollistamaa. Mikä tärkeintä, kaikissa näissä maissa rakenteellinen työttömyys on oleellisesti matalampaa ja tästä johtuen julkinen talous vahvemmallalla pohjalla kuin Suomessa.

Ruotsissa on monta rinnakkaista ja päällekkäistä järjestelmää. Yleisesti voidaan sanoa, että sopimuksissa määritellään korotuksien perusosa ja paikallisesti sovitaan sen päälle mahdollisesti tulevasta osuudesta.

Vientiala on veturi, joka määrittää pitkälti yleisen palkkatason. Yleis-sitovuutta ei ole, vaan sopimuksiin liitytään vapaaehtoisesti. Tasokoro-tukset eivät tule kaikille samansuuruisina. Usein vanhemman ikäluokan työntekijöillä korotus on pienempi tai olematon. Oletettavasti muun muassa tämän vuoksi yli 55-vuotiaiden työllisyysaste on selvästi Suomea korkeampi.

Tanskassa työehtosopimusten kattavuus on laaja, mutta paikallisen sopimisen mahdollisuus on myös suuri. Työehtosopimukset määrittelevät lattiahinnan, josta joustetaan ylöspäin paikallisesti. Järjestäyty-misaste on varsin korkea. Joustoja on paljon ja velvoittavuus työmark-kinapolitiikassa korkealla tasolla, mutta tätä tasapainottaa voimakkaat aktivointitoimet ja hyvät työvoimapaalvelut. Joustoa siis on, mutta tarjolla on myös hyvää tukea, jos jousto tarkoittaa työpaikan menestystä.

Saksassa Hartz-reformi muutti Euroopan sairaan miehen Euroopan talouden veturiksi. Reformi piti sisällään sekä sosiaalietuuksiin ja työn tekemisen muotoihin liittyviä uudistuksia, että myös sopimisjärjestel-män muutoksia. Kokonaisuutena Saksan malli on monimutkainen ja alueellisesti esiintyy suuria eroavaisuuksia. Uudistuksen sosiaaliset vaikutukset eivät myöskään kaikilta osin ole olleet positiivisia. Hartz-re-formista ei siis suoraan ole malliksi Suomelle, mutta sen positiivisia seu-rauksia työllisyyteen ja talouteen ei voi kiistää.

Yleissitovuus ja paikallisen sopimisen paradoksi

SUOMEN EROTTAA verrokkimaista paitsi järjestelmien erilaisuus, myös korkeampi rakenteellinen työttömyys. Korrelaatio ei ole kausaatiota, mutta tältä emme voi ummistaa silmiämme. Yleissitovuuden kautta työehtosopimukset sitovat niin järjestäytynyttä kuin järjestäytymätöntä kenttää, eli yrityksiä, jotka eivät kuulut työnantajajärjestöön tai jonka työntekijät eivät kuulu työntekijäjärjestöön. Järjestäytymätön kenttä ei kuitenkaan voi käyttää TES:ien sisällä olevia mahdollisuuksia poiketa sovitusta, eli neuvotella paikallisesti.

Tässä on varsin suuri ristiriita. Suomessa on yhtä aikaa järjestäytymis-vapaus ja velvoite järjestäytymättömille yrityksille noudattaa järjestäyty-neen kentän tekemiä sopimuksia – pystymättä kuitenkaan neuvotellen poikkeamaan niistä, kuten järjestäytynyt kenttä voi. Tässä piilee paikal-lisen sopimisen paradoksi, joka tulee ratkaista. Yleissitovuuden kannal-ta tämä olisi myös sen sisäistä logiikkaa järkevöittävä: jos sovellamme

yleissitovuutta, sitovuuden pitää toimia kaikilla tasoilla. Pulla syödään rusinoineen. Sitovan tulee olla sitovaa myös joustomahdollisuuksien osalta. Toinen looginen vaihtoehto on, että yleissitovuudesta luovutaan ja perälauta rakennetaan vähimmäistason takaavan lainsäädännön kautta. Tämä voi kuitenkin olla vaikeampaa toteuttaa.

Paikallisen sopimisen pelikenttä

90 000 yrityksestä noin 20 000 ovat järjestäytyneitä. Järjestäytymättömiä, mutta yleissitovuuden piirissä olevia yrityksiä on noin 50 000. Koko kentän ulkopuolelle jää noin 20 000 yritystä.

Valtaosa yksityisen sektorin työntekijöistä työskentelee järjestäytyneissä yrityksissä. Järjestäytymisaste on kuitenkin laskemaan päin. Etenkin nuorten työntekijöiden joukossa on selviä viitteitä siitä, että ammattiliittoon kuuluminen ei ole houkuttelevaa. Paikallisempi sopiminen voisikin nostaa ammattiliittojen relevanssia. Se toisi todellisen neuvottelutilanteen – ja sen myötä tuen ja opastuksen tarpeen – yhä useammalle työpaikalle. Ammattiyhdistyksillä olisi mahdollisuus perustella olemassaoloon uudella tavalla, mikä voisi tuoda uusia jäseniä. Väitän, että pelolle aseman menettämisestä ei ole perusteita.

Esteet ja uhat

Paikallisen sopimisen yhtälöä ratkaistaessa muuttujia ei ole kovin paljon. On pois raivattavia esteitä, tukea ja luottamusta parantavia toimia, sekä pelkoja, joita tässä yritän hälventää. Järjestäytymisasteen myötä kentälle astuvat järjestöt. Jokaisella on omat jäsenensä ja valtarakenteensa. Muutos työmarkkinoilla tarkoittaa vääjäämättä muutoksia vallan tasapainoon. Tämä on yksi syy siihen, että Sipilän hallituksen yritys paikallisen sopimisen edistämiseksi kaatui luottamusmiespakkoon.

Tällä hetkellä neuvotella ei useissa tapauksissa voi muu kuin luottamusmies. Jos yrityksen työntekijät eivät ole järjestäytyneitä, tällaista luottamusmiestä ei ole, koska hänen täytyy olla ammattiliiton jäsen. Jos 20 hengen yrityksessä ainoastaan yksi on järjestäytynyt, syntyy vääjäämättä edustuksellinen ongelma, koska hän on ainut vaihtoehto luottamusmieheksi. Todellisuudessa neuvottelijan ammattiyhdistys-sidonnaisuudella ei ole väliä vaan sillä, minkälainen tuki hänellä on edustamiensa työntekijöiden joukossa ja miten häntä tuetaan irtisanomissuojan ja juridisen avun muodossa. Näistä jälkimmäinen on helposti hoidettavissa ilman jäsenyyttä ja luottamusmiehen muodollista asemaa. Neuvottelijalle

voidaan antaa sama turva, jota luottamusmies tällä hetkellä lainsäädännön kautta nauttii, yksinkertaisen lakimuutoksen kautta. Liittojen huoli vallastaan on niin ikään turhaa. Väitän, että toimivampi, paikallisempi sopiminen toisi parannetun neuvottelukulttuurin myötä nimenomaan vahvemman aseman heille, jotka muutosta eniten pelkäävät.

Paikallisemman sopimisen pelätään myös johtavan palkkojen polkemiseen. Tähän pelkoon ei löydy tukea empiriasta. Suomessa on osavasta työvoimasta pulaa, minkä lisäksi kokemukset verrokkimaistamme näyttävät päinvastaista palkkakehitystä. Sen sijaan voi olettaa, että palkat jossain määrin eriytyvät. Kun palkkapottia voi käyttää joustavammin, syntyy vääjäämättä kannustin palkita tuottavampia työntekijöitä enemmän kuin vähemmän tuottavia. Mikäli uskoo kannustimiin, tämä myös nostaa tuottavuutta yleisellä tasolla.

Paikallista sopimista voi vastustaa uskottavammillakin argumenteilla. Niin sanottu Rehn-Meider-argumentti perustuu kritiikkiin sisäisestä ja yritysten välisestä palkkajoustosta, joka vääjäämättä seuraa paikallisesta sopimisesta. Rehn-Meiderin mukaan tasainen ja tasavertainen palkkataso mahdollistaa luovan tuhon. Jos palkasta ei tule kilpailutekijää, yritykset joutuvat kilpailemaan tuottavuudella. Tämä johtaa automaattisesti heikompien yritysten (luovaan) tuhoon.

Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen entinen ylijohtaja Juhana Vartiainen on kuitenkin esittänyt, että taulukkopalkkoihin perustuva TES ja sen päälle rakennettu paikallinen sopiminen mahdollistaisi luovan tuhon ja paikallisen jouston yhtäaikaaisesti. Suomen kokemusten valossa voi varsin perustellusti kyseenalaistaa Rehn-Meiderin argumentin, varsinkin kun Suomea verrataan muihin Pohjoismaihin. Kun on menty keskitetty palkankorotukset edellä on hetkessä voitu romuttaa maan kilpailukyky pitkäksi ajaksi. Pahin esimerkki tästä lienee vuoden 2007 sopimuskierros, josta toipumiseen meni vuosikymmen.

Yhteiskunnan kannalta oleellista on että yritykset voivat joustavamman palkkarakenteen kautta palkita tuottavuutta. Samaan aikaan syntyvän jouston kautta mahdollistamme sen, että heikommatkin yritykset voivat selviytyä. Yhtälö mahdollistaa korkeamman työllisyyden. Koska elämme valuuttaunionissa kilpailijamaidemme kanssa, tämä argumentti on entistä tärkeämpi. Jos valuutta ja työn hinta eivät jousta, niin työllisyys joustaa – alaspäin. Yhteiskunnan ja yksilön näkökulmasta nykytilanne, jossa osa kansalaisista ei pärjää työmarkkinoilla koska heidän tuottavuutensa suhteessa kustannukseen ei ole riittävä, on kuitenkin muita vaihtoehtoja selvästi huonompi. Nykyinen järjestelmä on puutteistaan huolimatta hyvä lähtökohta kehitykselle. Työmarkkinoiden ohjaaminen

lainsäädännön kautta toisi talouteen monia uusia riskejä, jotka hyvinkin saattaisivat realisoitua aina vaalien alla. Siksi en ehdota tässä esimerkiksi minimipalkkalakia. Pikemminkin on pohdittava sitä, miten sopimisen kulttuuria voidaan vahvistaa ja päivittää nykypäivän työmarkkinoiden tarpeisiin. Järkevöittämällä työehtosopimusten rakennetta, poistamalla sopimisen esteet, luomalla edellytykset neuvotteluille, sekä tukemalla tiedonsaantia, turvaa ja vuorovaikutusta tämä on mahdollista.

Seuraavassa esitän komponentit, joita paikallisempi sopiminen Suomen olosuhteissa vaatii. Esittämäni ratkaisu on mielestäni mahdollinen jopa Suomen pirstaloituneen poliittisen kentän ja koalitionhallitusten perinteen huomioon ottaen.

Malli pyrkii tarjoamaan enemmän porkkanaa kuin keppiä. Se on myös periaatteellisella tasolla niin työntekijöiden kuin työnantajien halun mukainen: sekä SAK:n että Suomen Yrittäjien kyselyissä selvästi yli puolet vastaajista toivovat enemmän paikallista sopimista. Sitä toteuttavissa yrityksissä on myös koettu, että paikallinen sopiminen on lisännyt joustavuutta ja tehokkuutta työpaikalla, nopeuttanut asioiden hoitoa, ennaltaehkäissyt ongelmia ja turvannut työrauhaa.

Ratkaisu

Paikallisen sopimisen mahdollistaminen koko yrityskentässä edellyttää muutoksia lainsäädäntöön ja sopimusten rakenteeseen.

1. Poistetaan neuvottelukiellot. Suomen lainsäädännössä on noin 50 kohtaa, jotka käytännön tasolla tekevät paikallisen sopimisen mahdottomaksi. Niiden vuoksi järjestäytymättömät yritykset joutuvat noudattamaan työehtosopimuksia, mutta eivät voi hyödyntää niiden sisään rakennettuja toisin sopimisen mahdollisuuksia. Tämä on vastoin sekä yleistä käsitystä oikeudenmukaisuudesta, että todennäköisesti myös perustuslain takaamaa järjestäytymisvapautta.
2. Rakennetaan edellytykset sopimiselle. Sopiminen ei saa olla mahdotonta yrityksissä, joissa yksikään työntekijä ei ole liiton jäsen. Ei myöskään ole demokratian periaatteen mukaista edellyttää, että kaikki työntekijät eivät voi osallistua neuvottelijan valitsemiseen, tai että kaikki eivät voisi olla tähän tehtävään ehdolla. Tämän niin sanottu luottamusmiespakko oli keskeinen syy siihen, että Sipilän kauden paikallisen sopimisen esitys kaadettiin.

Huoli järjestäytymättömän luottamus henkilön olemisesta heikolla neuvotteluissa on osin perusteltu, mutta täysin ennaltaehkäistävissä. Työntekijöiden edustaja tulee määritellä vapaasti niin, että hän voi olla kuka tahansa työntekijöistä. Ammattiliittoa kehoitetaan tukemaan valittua henkilöä. On vaikea nähdä, miten tämä ei olisi ammattiliiton intressin mukaista. Sen helpottamiseksi voitaisiin myös ottaa käyttöön esimerkiksi liiton ”kevytjäsenyys” tai verotuksellinen kannustin.

Tämä avaa uusia mahdollisuuksia myös ammattiliitolle: niillä olisi pääsy yritykseen, joissa heillä aikaisemmin ei ole ollut jäseniä. Työntekijät näkevät tuen tarpeen ja sen kautta kasvaa ymmärrys ammattiliiton tehtäviä kohtaan. Oleellista on, että neuvottelijaosapuolen asema on turvattu. Työntekijöitä edustavalla henkilöllä tulee olla sama suoja ja tiedonsaantioikeus kuin luottamusmiehellä.

3. Vahvistetaan työntekijöiden edunvalvontaa yrityksen sisällä. Esimerkiksi Ruotsissa henkilöstöllä on edustus suurempien yritysten hallituksessa. Kokemukset ovat olleet hyviä. Kaikissa yrityksissä ei kuitenkaan ole toimivaa hallitusta, joten edustuksen muotoa tulee porrastaa yrityksen koon mukaan. Esimerkiksi mikroyrityksissä ei liene tarpeen määritellä edunvalvonnan muotoa. Pienemmissä yrityksissä edustus perustuu keskusteluyhteyteen henkilöstön edustajan ja johdon välillä: henkilöstön edustajaa olisi velvollisuus informoida ja hänellä olisi tiedonsaantioikeus. Seuraavassa kokoluokassa työntekijöiden edustajalla olisi läsnäolo-oikeus johtoryhmässä ja isoimmissa yrityksissä edustus hallituksessa. Edustaja edustaa koko henkilöstöä ja hän voi kuulua tai olla kuulumatta liittoon.
4. Muutetaan työehtosopimusten rakenne. Työehtosopimukset eroavat suuresti toisistaan. Joidenkin alojen sopimukset ovat hyvin joustavia, toisten taas hyvin jäykkiä. Yleistä on se, että palkkojen korotukset eivät koske ainoastaan taulukon pohjapalkkoja vaan kaikkia palkkoja. Tämä on omiaan heikentämään työllisyyttä ja hidastamaan tuottavuuskehitystä. Suomen malli eroaakin tässä suhteessa suuresti Ruotsin ja Tanskan mallista.

Työehtosopimuksia tulee muuttaa niin, että ne määrittelevät taulukko-palkat, josta voi joustaa ylöspäin. Korotukset kohdistuisivat vain taulukkopalkkoihin ja muu korotusvara on allokoitavissa vapaasti yrityksen sisällä.

Toteutus

Niin työnantajat kuin työntekijät toivovat lisää paikallista sopimista. Kysymykseen liittyy kuitenkin pelkoja, joille löytyy perustelunsa. Uudistuksessa tulee siksi edetä askelittain.

Neuvottelukiellot (1) puretaan asteittain lainsäädännön kautta, ja niiden vaikutusta tilanteeseen seurataan. Sitten määritellään edustavuuden muodot (2 ja 3), jolloin työehtosopimukset (4) muuttuvat orgaanisesti neuvotteluaikataulun mukaisesti.

Lopuksi

”Never let a good crisis go to waste”, sanoi Winston Churchill. Yhtälailla markkinoiden imua ei pidä jättää käyttämättä hyväksi. Rakenteelliset uudistukset työmarkkinoilla toimivat parhaiten silloin kun työvoimalle on kysyntää. Tällä hetkellä työntekijän neuvotteluvoima on hyvä.

Suomi ei eroa merkittävästi verrokkimaistamme. Ei ole olemassa mitään meistä itsestämme riippumatonta syytä sille, että työttömyyden pusertaminen alle 7 prosentin ei onnistuisi.

Luottamus on suomalaisen yhteiskunnan supervoima, jonka kautta moni arjen toimi hoituu varsin kevyesti ja sutjakkaasti. Ajatus siitä, että työmarkkinoilla kaikki olisi eri lailla on itse rakentamamme konstruktio, joka tulee korjata. Paikallinen sopiminen tulee joka tapauksessa, mutta hallittu muutos on hallitsematonta parempi.

Libera

Libera-säätiö on vuonna 2011 perustettu itsenäinen ja puoluepoliittisesti sitoutumaton ajatuspaja, joka tukee ja edistää yksilönvapautta, vapaata yrittäjyyttä, vapaita markkinoita ja vapaata yhteiskuntaa. Sen toiminta koostuu tiedotus- ja julkaisutoiminnasta, tutkimustyöstä ja tapahtumien järjestämisestä. Libera on yksityisesti rahoitettu, toiminnallinen ja yleishyödyllinen säätiö.